

***„... idegen jön a faluba és akkor úgymond
kettéválik a falu...”***

Nagybörzsönyi térhasználat sajátosságainak antropológiai elemzése

jelige:

ÉAG 817

Tartalom

Bevezetés	2
Módszertani összefoglalás	4
Nagybörzsöny földrajzi, történelmi és demográfiai jellemzői	6
Elméleti háttér	8
Tér és társadalom	8
Örökségturizmus, falusi turizmus antropológiai vizsgálata	10
I. Nagybörzsöny tértípusai – a helyiek terei	12
Turisták a nagybörzsönyi idegenforgalomról	14
Nagybörzsönyiek a turisták tér használatáról	16
„A börzsönyies beszéd” – a lokális nyelv tere	17
A múlt terei	19
Szakrális jelentőségű helyek	20
A nagybörzsönyi közösség lokális terei s annak belső konfliktusa	22
Falusias vendéglátás, avagy a „vendég belelát a falusi életbe” – a helyiek privát terei és a turisták	27
II. „Miért te láttál már ott börzsönyit? ... Hány év kellett, hogy mi is elmenjünk oda?” – azaz a turisták terei	31
Összefoglalás	34
Melléklet	35
Felhasznált irodalom	36
Képjegyzék	45

Bevezetés

Nagybörzsönyben töltöttem gyerekkorom nyarainak egy részét. Később már nem nyaralóként töltöttem időt Nagybörzsönyben, hanem mint diákmunkás, a Nagybörzsönyi Ifjúsági Táborban. Az egyetem megkezdése után úgy éreztem, hogy szükség van egy „tanuló terepre”, ahol a kutatás módszertani ismereteimet gyakorlatban is kipróbálhatom és nagyon lelkesítetett, hogy bemutassam mások számára azokat az értékeket, amelyeket felfedeztem Nagybörzsönyben.

Egyetemistaként ezért vállaltam állást egy helyi vendéglátó intézménynél, mely sok tapasztalatot nyújtott arról, hogy hogyan működik a turizmus Nagybörzsönyben. Megfigyeléseim ekkor még nem koncentráálódtak egy témára; strukturálatlanok voltak, elsősorban általános megfigyelések és a témák keresése jellemezte ezt a kutatási időszakot. Mindez ellenére segítségemre volt abban, hogy megtapasztaljam, milyen a helyiekkel együtt lakni és együtt dolgozni. Kutatásom korai szakaszát tehát ismereteim bővítésére, a helyi kapcsolatrendszerem kiépítésére és a turizmus „megtapasztalására” használtam fel.

2010-től, 2012-ig foglalkoztam a Nagybörzsöny turizmusával, ez alatt az időszak alatt próbáltam felderíteni minél több aspektusból a jellegzetességeit, igyekeztem megvilágítani több oldalról is működését. Terepmunkám több részből állt, egyrészt alkalmam nyílt több hónapot ott tölteni, de volt arra is példa, hogy csak egy- egy napra, hétvégére utaztam el a faluba. Fontos volt a vizsgálataim szempontjából, hogy folyamatosan kövessem az aktuális történéseket, hogy kialakult kapcsolataimat a helybéliekkel fenntartsam és ápoljam. Úgy vélem, hogy több családdal is szoros és bizalmas viszonyt tudtam kialakítani így segítségükre bármikor számíthattam. Ezekből a körökből kerültek ki később kulcsinterjú-alanyaim.

Munkámban a nagybörzsönyi közösség térhasználatát vizsgálom meg, elsősorban a helyi közösség lokális kapcsolatainak szempontjából. Elemzésem nem pusztán proxemikai elemzés, hanem a „falu-tér” használatának bemutatása, a tér szerepének ismertetése a helyi faluközösség életében. Céлом a falu-tér változásának bemutatása a turizmus szempontjából, s ennek hatásának elemzése a börzsönyiek mindennapjaira.

Így kutatásom fontos kérdése volt, hogy a turisták jelenléte hogyan befolyásolja a helyiek viselkedését saját környezetükben. Fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a helyben élő, de valamilyen szempontból periférián mozgó csoportok (azaz a beköltözöttek) térbeli elhelyezkedése hogyan hat a helyi tradicionális társadalom térhasználatára. Kérdés

volt számomra, hogy mindez teremt-e „légüres tereket” a faluban, azaz olyanokat, melyeket a helyiek nem használnak? Emellett igyekeztem figyelmet fordítani arra is, hogy az „őshonos” és a „beköltözött” helyiek hasonló módon használják-e a falu terei s mindez milyen viszonyban van a turisták által kisajátított tér részekkel.

Dolgozatomban tehát arra teszek kísérletet, hogy a nagybörzsönyi faluközösség lokális kapcsolatainak működését és a turizmushoz való viszonyát bemutattassam, annak térhasználati módján keresztül.

Módszertani összefoglalás

Nagybörzsönnyel kapcsolatban társadalomtudományos vagy antropológiai jellegű kutatással nem találkoztam, de helytörténeti adatokat feldolgozó és a falu demográfiai, illetve néprajzi adatait taglaló kötettel igen.¹

A 2011-es terepmunka során kontrollkutatást² folytattam, arra kerestem a választ, hogy a turizmussal kapcsolatos tevékenységek és az ebből származó jövedelemszerzési lehetőségek képesek-e a település fejlődését előidézni. Már az első évben tapasztaltam, hogy nagybörzsönyi turisztikai kínálatot tudatosan formálják a helybéliek és nemcsak a helyben már meglévő adottságokra építenek, hanem arra is hangsúlyt helyeznek, hogy minél sokrétűbb és színesebb legyen a programkínálat. Ennek érdekében új ötletekből fakadó hagyományokat is igyekeznek „teremteni” a meglévők mellé.³

Nyilvánvaló volt számomra, hogy a turizmushoz hozzátartoznak a különböző turistacsalogató rendezvények, programok. Ebből következik, hogy megfigyeléseimet a turisztikai intézmények mellett rendezvényekre, ünnepségekre is kiterjesztettem.⁴ Nagybörzsöny honlapjáról való tájékozódás ezt nagyban elősegítette.

Kutatásaim megkezdésekor félig strukturált interjúkat készítettem. Kulcsinformátoraimnak ajánlásai révén ismerhettem meg a további interjú alanyokat, tehát a feltárási időszakban „hólabdaszerű” nem valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztam (Babbie 2001:206).

A kutatásom kezdeti szakaszában fontos kérdés volt számomra, hogy milyen a közösségi élet, a helyiek részt vesznek-e ebben aktívan. A turizmussal kapcsolatos meglátásaik képezték a lényegi részét a kérdéseimnek, illetve, hogy hogyan látják, a jövőt vagy min változtatnának, ha lenne alkalmuk rá. Interjúim során kitértem arra is, hogy a kisebbségek helyzetét hogyan értékelik a nagybörzsönyiek (mint a helyi romák, németek, hollandok és egyéb külföldi betelepülők esetében). Fontos kérdés volt számomra, hogy

¹ Horváth M. Ferenc (a Pest Megyei és Váci Levéltár, valamint a váci Tragor Ignác Múzeum munkatársa) által írt és szerkesztett Száz magyar falu könyvesháza sorozatból a Nagybörzsöny című művét használtam.

² Kutatásomat azért folytattam, hogy pontosabb és kiérleltebb legyen. Mindeközben az előző évi kritikák megfontolásával vizsgáltam át újra a dolgozatomat. Nemcsak új kérdéseket tettem fel, hanem a régieket is ismételtten. Ellenőrizvén saját magam következtetéseit és meglátásait is, egyfajta „kontrollkutatást” végeztem. Úgy gondolom, hogy jól tettem, mert néhány esetben bebizonyosodott, hogy nem helytállóak korábbi megállapításaim vagy tévesek az elemzési irányvonalak.

³ Ez a jelenség nem számít egyedülállónak. Pusztai Bertalan „pusztamérgei csoda” elemzése során láthatjuk egy konkrét esettanulmányon keresztül és számos hazai példán át, hogy szerte az országban találkozhatunk hasonló jellegű kezdeményezésekkel (Pusztai 2003:13).

⁴ A 2011. évi „Hüvös pincék-Forró kemencék” nevű gasztronómiai fesztiválon, a Vadásznapon és az augusztus 20-án megrendezett IV. Nagybörzsönyi Vigalom megnevezésű programon vettem részt.

hogyan látják a német nemzetiség múltját, s hogy mindez befolyásolja-e közösség jelenét és jövőjét.

Az adatközlők felkeresésénél arra koncentráltam, hogy azokat kérdezzem, akik kulcsszerepet játszanak a település életében (pl. polgármester, helyi egyesület vezetője). Nyilván ajánlás útján így jutottam el azokhoz, akik valamilyen speciális tudás birtokában vannak (pl.: fafaragó művész) vagy pedig aktívan részt vesznek a közösség életében (pl.: a Tegyük Együtt Nagybörzsönyért Egyesület tagjaival, helyi vállalkozók, vendégház tulajdonosok). Az alanyok kiválasztásához fontos forrásként szolgált a község honlapja, melyen közzétették a bejegyzett szállásadók listáját és nyilván a helyi közösségi vezetőket is.

2011-ben már nemcsak interjúkat készítettem, hanem kérdőívet is lekérdeztem a településre érkező turistáktól. A kérdőív nem nyújtott olyan mély információkat, mint egy interjú, de tisztában voltam azzal, hogy a turistákkal, akik csak rövid ideig tartózkodnak a településen nehéz bizalmi viszonyt kialakítani. Ezért úgy gondoltam, hogy az összehasonlítások érdekében hasznos lehet a kérdőív módszere is.

2012-ben téma centrikus interjúkat készítettem, amelyek kifejezetten a nagybörzsönyi térhasználatra irányultak. Három interjút készítettem ennek érdekében egy nagybörzsönyi családdal, akik aktívan részt vesznek a település életében illetve egy olyan családdal, akik régóta részt vettek a vendéglátásban, de ma már visszavonultak és némileg kívülről tudják szemlélni a település mindennapjait illetve egy idős német származású házaspárral. A település szerkezetére koncentráló vizsgálataim több esetben új információkhoz jutott a közösségről, de gyakran már meglévő elképzeléseimet erősítette meg.

Az előfeltevéseim, hipotézisem megformálódáskor kutatásom során több kérdésre kerestem a válaszokat. Kíváncsi voltam arra, hogy a település térformái alakították-e a turizmust a településen vagy pedig fordítva a turizmus alakította a település tereinek használatát? Tapasztaltam, hogy a turisták és a helyiek térhasználatuk eltérő, ám kérdés volt számomra, hogy befolyásolják-e egymás térbeli viselkedését? Vizsgálatom fontos kérdése volt, hogy a nagybörzsönyi közösség térhasználati módja, a falusi tereihez való viszonya a turizmus hatására milyen módon alakult át? Mindez hogyan hatott a faluközösség lokális kapcsolatrendszerére és hogyan befolyásolta – a turizmuson keresztül – a külvilággal való kapcsolatait?

Nagybörzsöny földrajzi, történelmi és demográfiai jellemzői

A Pest megyei Váctól északra, már majdnem a szlovák határ mentén helyezkedik el Nagybörzsöny, a Szobi kistérséghez tartozik. A Duna- Ipoly Nemzeti Park területéhez tartozik, nem érinti nagyobb közúti forgalom, igazi „zsákfalu”. A legfrissebb népszámlálási adatok szerint a teljes lakosság 782 fő. Hivatalosan a lakosság 81%-a magyarnak, 9%-a vallja magát romának és 8% pedig német nemzetiségűnek, német és roma kisebbségi önkormányzat is működik a településen. Egy- két holland család is él Nagybörzsönyben. Pontos adatokat azért nem kaphatunk, mert az utóbbi évek tapasztalata az, hogy belföldről és külföldről is érkeznek olyan házvásárlók, akik csak idényjelleggel tartózkodnak ott, majd idősebb éveikre végleg a faluba költöznek.

A falu történelmében meghatározó volt a német lakosság sorsának alakulása. A második világháború után a helybéli német közösség nagy részét kitelepítették (Horvát 2007), ám az interjúk tanulsága szerint több család is visszatért. A kitelepítés emléke mély nyomot hagyott a faluközösség kollektív emlékezetében, s több interjúalanyom is ezzel a traumával indokolta azt, hogy később nem vallották magukat német származásúnak, s hogy nyelvüket nem öröközték át a fiatalabb generációknak.⁵ A helybéli közösség a német nyelvnek egyedi változatát beszéli, mely más német ajkú közösségben nem lelhető fel, eltér az irodalmi némettől és a sváb, szász nyelvjárástól is. Nagybörzsöny egy elöregedő közösség képét mutatja, elsősorban a fiatal családok elköltözése miatt. Ennek oka, hogy elenyésző a munkahelyek száma, ezért a fiatalok Vácra, Szobra vagy akár a fővárosba ingáznak, vagy végleg odaköltöznek. A faluban sok ház áll üresen. Helyi munkahelyek az iskolában, az óvodában, az idősek otthonában és a polgármesteri hivatalban vannak. A turizmus reménytelen megélhetési forrásként jelenhet meg a közösség életében, ám ez sem jelent megbízható anyagi megoldást a családok számára: *„Ez teljes megélhetést egy- egy családnak nem jelent. Kiegészítés inkább, azoknak, akik itt dolgoznak a környéken. De szinte mindenkinek minimálbér itt a fizetése, ami mai viszonyok között már a megélhetéshez sem elég. Messze van a város.”*

A fiatal családok helyben maradását nehezíti az a tény is, hogy a falusi általános iskola elnéptelenedett. A település jelenlegi vezetője a következőt mondta erről. *„A falu*

⁵ A helyiek szerint csak idő kérdése, hogy nyelvjárásuk mikor tűnik el végleg, hiszen már csak az idősek beszélik. Néhány nyelvész és lokálpatrióta, próbálkozott nyelvül gyűjtésével és írásbeli rögzítésével, derült ki a 2010-ben, az akkori polgármester szóbeli közlése alapján.

előregszik. Felső tagozatunk az nagyon nagy érvágás, mert azt mondják, ha az iskola megszűnik, akkor a falu élete is megszűnőben van.”

Mindezek ellenére tapasztalható beköltözés a faluba, de ezek a családok általában városból kiköltöző nyugdíjasok⁶ és nagyon kevés köztük a fiatal. Az elmúlt éveket tekintve a falu vezetése úgy látja, hogy minden évben egyre kevesebb a látogató, főleg az, aki nem csak egynapos kirándulást tervez Nagyörzsönybe, hanem esetleg több éjszakára is marad. Napi anyagi gondok megoldásával is nehezen boldogul a település vezetősége. A helyi civil szerveződésre támaszkodik az önkormányzat a turizmus működtetését illetően is, de az együttműködésen és az erkölcsi támogatáson kívül anyagi támogatással nem tudja segíteni annak munkáját.

⁶ A két holland család is nyugdíjas .

Elméleti háttér

Tér és társadalom

Mint már írtam, munkámban arra teszek kísérletet, hogy a nagybörzsönyi faluközösség lokális kapcsolatainak működését és a turizmushoz való viszonyát bemutattassam, annak térhasználati módján keresztül. Egy közösség tereinek elemzése, - ahogy Bakó Boglárka írja munkájában - „... a mindennapok történéseinek terei. A falu formálódása, tér-rendje, az építkezés módja és stílusa mind az adott helyi kultúra elvárásait, térhasználati módját és mintáit közvetíti. Így maga a tér meghatározza a benne élők mindennapjait, míg a térhasználók alakítják a tér „tereit”, használatának szabályrendszerét” (Bakó 2008:113).

A tér antropológiai vizsgálata tehát arra irányul, hogy az emberek milyen szabályok szerint használják a teret és milyen kódokat alkotnak erre. A térbeli viselkedés, adott helyzetekben jelként funkcionálhat, tehát jelrendszerekhez kapcsolódhat. Fontos, hogy milyen fizikai környezet veszi körül a történéseket és az interakciókba lépő felek milyen tulajdonságokkal rendelkeznek.

Edward T. Hall a Rejtett dimenziók című alkotásában különböző térbeli felosztásokkal él. Kötött tereknek nevezi például a köztereket, parkokat, ahol nem mozgatható dolgok helyezkednek el. Részben kötött tér, ahol bizonyos részek, elemek mozgathatók, például egy lakószobában. Kötetlen térnek pedig azokat a térformákat vagy távolságokat nevezi, amelyek azok között a személyek vagy csoportok között jönnek létre, akik egymással kommunikálnak (E.T. Hall 1975). „Az ember szűkebb és tágabb mozgásövezetekkel, körzetekkel rendelkezik, melyek térbeli keretét adják céltudatos, funkcionális helyváltoztatásának. Ezen övezetek, körzetek — funkcionálisan és térbelileg is — pontosan behatárolhatóak: I. Központi mozgásövezet: 1. lakóház, 2. belső telek, udvar. II. Perifériális mozgásövezet: 1. település (a gazdasági területekkel bezárólag), 2. nagy táji körzet. Ezen övezetekben a céltudatos, funkcionális helyváltoztatás, általában a mozgás sűrűsége, s az egyes övezetekbe tartozó Objektumok felkeresettségének, látogatottságának nagyságrendje tükrözi az egyén, valamint az objektumok funkcionális státusát, mind a társadalom mikro- mind makro szervezeteiben” (Gráfik 1974: 87, Gráfik 1976: 51).

A kötött vagy részben kötött tér lehet szociopetális és szociofugális. A szociopetális tér azt segíti elő, hogy az emberek könnyen kommunikáljanak egymással a szociofugális pedig inkább a távolság fenntartását erősíti meg. A kötetlen térben a személy és a csoport

közötti távolság lehet nyilvános, társasági, személyes vagy bizalmas (Niedermüller 1989: 77). „(...) az emberek által kialakított és állandó jelleggel használt térformáknak különböző típusai vannak, amely tértípusok meghatározóit viselkedési formákkal állnak kapcsolatban (...) A tértípus és a viselkedési forma közötti kapcsolat adekvát jellege a kommunikáció hatékonyságát biztosító tényezők egyike, s éppen ezért az individuum/ok és csoport/ok egyik legfőbb törekvése ennek az összhangnak a megteremtése" (Hoppál — Niedermüller 1983: 270).

„A falunak, mint kötött térnek az egyik legfontosabb funkciója a külvilágban való orientáció biztosítása és fenntartása” (Niedermüller 1989: 77). A szabálytalan alakú falvak megkönnyítik az emberek közötti kapcsolatok kialakulását és itt nincs kizárólagos központi hely, de a szabályos falvakban mesterséges központ van, mely kevésbé alkalmas kapcsolatok létesítésére. A szabálytalan alakú falvakban a tér bármely pontja alkalmas a személyes vagy csoportos megnyilvánulásokra, a szabályos falvakban ki kell jelölni egy helyet erre.

Egy településen belül lehetnek pozitív terek például: templom. A közösség szempontjából pedig értékelődhetnek bizonyos terek negatívan. Például Nagybörzsöny esetében a többségi társadalom értékelésében a cigányok által lakott utcák vagy azok a helyek, ahol napközben tartózkodnak (Bisztró előtti tér, Nagybörzsöny Főterének parkja) negatív konnotációs rendszerben jelenik meg. Tereket alakíthatnak át a különböző rítusok, szokások. Az ünnepek szimbolikus térben zajlanak, az egyén és a közösség viszonya a nyilvános viselkedés terein figyelhető meg, az egyéni életszférákban a térbeli viselkedés eltérően alakulhat. A nyilvános helyeken érvényesül leginkább a társadalmi kontroll és itt a legkevésbé megengedett a közösségi szabályok megszegése. (Niedermüller 1989)

Egy közösség térhasználatának vizsgálata szempontjából lényeges szempont - ahogy E. T. Hall írja - hogy a „... különböző kultúrához tartozó emberek nemcsak különböző nyelvet beszélnek, hanem – ami még sokkal döntőbb – magát a világot is más-más módon érzékelik” (E. T. Hall 1975). Az emberi észlelés különbözősége adhatja tehát, hogy más- más térformák illetve térhasználati szabályok alakulnak ki egymástól eltérő fizikai vagy földrajzi környezetben. A környezet hatással van az ember viselkedésére és az ember viselkedése alakítja a környezetet, a teret. A közösség térhasználatának vizsgálata azért fontos, mert „a nem verbális kommunikáció „akció-nyelv” kodifikációs formájaként értelmezhető, s mint ilyen a kultúra- illetve társadalomkutató részére sokrétű információt tartalmaz” (Gráfik 1995, Poyatos 1982, Ruesch — Kees 1974, Gráfik 1992/a). A térhasználat megfigyelése során, tehát olyan információkat kaphatunk, amely interjúinkban

nem jelennek meg, mert nem verbalizálhatóak a kultúra hordozói számára, hiszen, a térbeli viselkedés nem mindig tudatos. „Ezeknek az információknak a feldolgozása gazdag lehetőségként áll előttünk az emberi viselkedés, a társadalmi együttélés eddig fel nem fedett, vagy nem eléggé tudatosított jelenségeinek, illetve folyamatának feltárása szempontjából” (Gráfik 1995, Key 1982).

Örökségturizmus, falusi turizmus antropológiai vizsgálata

Egy közösség összetartozás tudatának fontos része az kulturális örökség és a, a történeti emlékek, melyekhez hagyományok, szokások kapcsolódnak. Falusi társadalmakban a közös tudás folytonosságát jelenti, a közös múlt ápolása és erősíti közösség jövőjébe vetett hitét, biztonságérzetét és stabilitását. A turizmus és a turizmus ipara azonban, amikor felhasználja, céljaira ezeket az értékeket átértelmezi azokat, annak megfelelően, hogy az adott kor embere mit igényel, és mit fogyaszt a turizmus kínálatából. Előfordulhat, hogy egy-egy történeti örökség és az azt őrző közösség ennek köszönheti létét.⁷ Végző soron mégis arra a megállapításra juthatunk, hogy ellentmondásos az örökségesítő folyamatok és a turizmus viszonya (Kalocsai 1998:197- 202).

Úgy vélem, hogy a falusi turizmus és általában a turizmus tér specifikus jelenség. Fontos elemei a régi paraszti lakóházak, a falusias környezet, a természetes és kultúrtáji értékek, illetve a „hagyományos” falusi közösség, s ennek szellemi és anyagi „termékei”. Egy olyan kívülről érkező embernek, aki nem tapasztalta a „falusi világot” saját környezetében, mindez új élményt jelent és attrakcióként hat. „Egyes szerzők véleménye szerint falusi turizmusnak minősül minden olyan, a turizmus kategóriájába tartozó szabadidő eltöltés, aminek helyszíne a vidék, így például már az is, ha valaki vidéken csak szálláslehetőséget vesz igénybe/ajánl fel” (Kiss 2001). Azonban a fizetővendéglátás és a falusi turizmus között különbség van, mégpedig abban, hogy a vendég az ottholte alatt kapcsolatot teremt a szállásadóival és annak a falunak a közösségével, ahol megszállt. A falusi turizmus nem csak falusias szálláshely kiadását jelenti, hanem egyfajta programcsomagot is. „A mást kell megmutatni, esetleg ajándékozni, eladni nekik, mindazt, amit azért nem fedeznek fel újra, mert olyannak bizonyul, hogy a közösségen kívüliek (regionális, nemzeti, globális környezetből erre figyelők, idelátogatók) is kíváncsiak rá: az

⁷Az UNESCO által feltüntetett, világörökségek között Magyarországon szerepel: Hollókő Ófalu és környezete, melyet 1987-ben nyilvánították kulturális örökséggé. Forrás: <http://www.felsofokon.hu/nemzeti-parkok-es-unesco-vilagoroksegek/2012/07/20/oroksegturizmus-vilagoroksegek-a-turizmusban> [2012/11/30]

már nem csak a helyieké, hanem a vendégeké is, kisebb vagy nagyobb részben sajátuk vallott műtdarab, tulajdonrész”(Gagyi 2005: 91).

„A turizmus alapvetően megváltoztatja az adott régióban élők mindennapjait: a megélhetés alapját jelentő idegenforgalom egyfajta szerepjátzásra kényszeríti a lakosságot, amelyet azonban ők a legtöbb esetben nem kényszerként élnek meg.” (Schleicher 1998:207). Vizsgálataim során magam is azt tapasztaltam, hogy a nagybörzsönyi közösség nem teherként élék meg a „turizmus iparát”. – Mindez azért érdekes, hiszen - tapasztalataim szerint – a vendéglátó családok több elemében csak kitalált és megkonstruált házigazda-szerepet „játsszanak el”, mutatnak be. Tehát az örökség turizmusról összefoglalóan elmondható, hogy általában valamilyen „kitalált” hagyományra épül és a felhasznált elemek egy része a múltban gyökerezik. Azonban az adott közösség sok esetben ezt nem úgy éli meg, mint hagyományaik elvesztését, vagy elszegényedését, hanem egy szükségszerű folyamatot, amely a megélhetési stratégiájuk része.

I. Nagybörzsöny tértípusai – a helyiek terei

Nagybörzsöny szabálytalan alakú település, mely szociopetális térnek feltételezhető. Alapvetően olyan tér típusú település, ahol az emberek kommunikációja egymás között nem akadályozott és nincs szükség központi helyeknek a kijelölésére, mert a spontán bármelyik részén létrejöhetnek interakciók, de ez csak részben van így, mint látni fogjuk. Nagybörzsöny közösségének tér használata némely szempontból ellentmondásos és sok tényező által befolyásolt, mint ezt az alábbi munkában is olvashatjuk:

„Nagybörzsöny belső telkei a magyar és a német etnikum együttélésének megfelelően kétféle rendszerben alakultak ki. A palóc hosszúfolyás elrendezésű portán a házak az utakra, patakpartokra nézve merőlegesen épültek, s ha család bővült, a hosszú szalagtelken befelé további lakóházat és gazdasági épületeket – pajta, kamra, pévás (pelyvás), istálló – kapcsoltak a régebbihez” (Horvát 2007). A nagycsalárendszer az első világháborút követően kezdett felbomlani, s ekkor örökség, eladás következtében idegenek is bekerültek a „hosszúfolyásba”. A másik jellegzetes telekrendszer a nagybörzsönyi német etnikum körében alakult ki, az úgynevezett közösudvar. A nagybörzsönyi településrendszer másik sajátossága a kétbeltelkűség. A belső telkektől függetlenül ugyanis azonos funkciójú gazdasági épületegyüttesek, pincék, prэшházak és gunyhók jöttek létre. A gyalogutak mentén elhelyezkedő pincészerűn, a pázsiton (Tries = Dresch) a pincék (Khele = Keller), a prэшházak és a gunyhók (Hithn = Hütten) sorokat és utcákat alkotnak (Horvát: 2007).

A település szerkezetének képe nem sokat változott napjainkban sem, hiszen a fő utca ma is a patak mentén fut, azonban nyilván a népesség szám alakulásával változott mérete és sok „közösudvart” vagy „páros beltelket” szétszabtak és átépítettek a változó igényeknek megfelelően.

Több csoportra bonthatóak a lakóházak. A legtöbb ház „új építésű” családi ház, melyeken semmilyen helyi jellegzetességet nem tudunk megállapítani. Kevesebb az a ház, amely még őriz „hagyományos” vonásokat és ezek közül vannak, amelyek vendégházként funkcionálnak vagy valamilyen konkrét turisztikai célt szolgálnak (Lek-Vár-Lak, Édes Otthon Vendégasztal) és akad olyan régi típusú ház, amely magánkézben van. A magán személyek birtokában lévő házak általában hétvégi házak és ritkán akad olyan, amely állandóan lakott ingatlan lenne.

Nagybörzsöny a térelemzése szempontjából különböző tértípusokra osztható aszerint, hogy kik használják azokat, hogyan milyen minőségben használják őket és milyen

többségtérrel kapcsolódni hozzájuk. A falu tereit a következő módon osztom fel: profán, „szent”, nyilvános, nyílt tér, privát, zárt tér (Bakó 2008:113-114). Nyilvános, nyílt profán térnek nevezhető, amely nincs körülhatárolva, bárki odamehet és nincs szakrális jelentősége. Megfigyeléseim alapján e terek közé sorolható: a Főtér vagy Hunyadi tér, a Malomkert Étterem és Panzió, Édes Otthon Vendégszta, Lek- Vár- Lak és Húskészítmények boltja között, illetve a Bányászgazda háza (tájház), Bányásztemplom és Parókia között fellelhető tér. Ezeketől távolabb esik, de mostanában egyre inkább népszerűvé váló Bárókút Lovas tanya is ebbe a kategóriába sorolható. Félig nyílt és félig zárt tér, mely csak hagyományörző falusi disznótorok alkalmával funkcionál a Művelődési ház udvara. Talán a turisztikailag a legvonzóbb ilyen jellegű nyílt, nyilvános tér: az erdei kiserőút.

Profán nyilvános, de zárt terek (Bakó 2008: 113-114), amelyek valamilyen módon körbe vannak határolva fizikailag: a Művelődési ház, Bányászgazda háza, Bányásztemplom, Lek- Vár- Lak, Édes Otthon Vendégszta, Malomkert Étterem és Panzió, Húskészítmények boltja, Vízimalom, Csipkefaragások kiállítása, Landhaus.

Mindennapok helyszínei, azok a terek, amelyeket az emberek a hétköznapokban használnak napirendszerességgel (Bakó 2008: 113-114): az állami és önkormányzati intézmények: posta, önkormányzat, óvoda, iskola. A három bolt, buszmegálló és a mobil zöldséges, illetve mobil pékség. Valamilyen szempontból pedig a három kocsi is, de ezek már a szabad idő terei illetve a turizmus terei közé sorolandók.

Érdekes megvizsgálni az egyes utcák jelentőségét és szerepét a településen: Főutca mely a Szent István templommal kezdődik és a Főtéren át a Völgy utcában folytatódik. A Rákóczi utca a legrégebbi utca. Település eldugott utcáit, melyeket nem érint a „turista szeme”.

Az ünnepek helyszínei bonthatóak profán illetve „szent” helyekre. A Szent István templom bizonyos időkben zárt „szent” hely, de az elötte lévő „vásártér” nyílt, profán, ahol a ma a nagybörzsönyi rendezvények többséget tartják. (Bakó 2008:115-116 idézi: Eliade 1987: 16, Otto 1997: 18-43). A polgármesteri hivatal előtti tér is az őszi termés ünnep, a főtér pedig nemzeti ünnepek alkalmával válik kiemelt jelentőségűvé. Zárt közösségi ünnepeket a Művelődési házban és Panzióban tartanak.

„Szent” helyek hierarchikus sorrendben (Bakó 2008: 115) a Szent István templom, Bányásztemplom, Evangélikus templom, Szent Miklós templom. A római katolikus parókiai és az evangélikus parókia is az, de ezek is csak meghatározott alkalmakon.

Profán, privát tehát személyes terek a magán házak portái, azonban ezek bizonyos

hétvégeken a turizmus érdekében megnyílnak a nyilvánosság számára, de csak bizonyos pontig láthat bele a látogató a helyiek magánéletébe.

Turisták a nagybörzsönyi idegenforgalomról

2011 októberében az általam véletlenszerű kiválasztási módszerrel megkérdezett látogatók szinte kivétel nélkül belföldi turisták voltak. Azokból az interjúkból, amelyeket helyi vendéglátókkal vagy idegenforgalmi tevékenységet végző személyekkel készítettem kiderült, hogy a külföldi érdeklődők, inkább olyan eseményekre látogatnak el a faluba, amelyekre konkrétan meghívják őket pl.: Nemzetközi Vadásznapi. Azok a turisták, akikkel beszélgettem vagy a főváros vonzás körzetéből érkeztek vagy Budapestről és néhányan voltak csak olyanok, akik távolabbról. Ezt a tényt erősítette meg az egyik vendégház vezető vállalkozó nő is, aki elmondta, hogy az egy napra érkező vendégekre ez jellemző mivel Nagybörzsönyt könnyen el lehet érni Budapest környékéről. A több napot eltöltők általában messzebből érkeztek.

Mint az interjúk utaltak rá a vendégek általában családok vagy házaspárok érkeznek. A családok magas száma azt bizonyítja, hogy a gyermekek számára is élvezhető programokat, látnivalókat tudnak nyújtani a helybéli faluturizmussal foglalkozók. A forgalom visszaesését az is mutatja, hogy a főszezonban egyre kevesebb a többnapos nyaralás, egyre jellemzőbb lesz az egynapos kirándulás. A faluba érkező turistákkal készített kérdőív összesítése azt mutatta, hogy a megkérdezettek általában már nem első alkalommal érkeztek ide, hanem visszatérő vendégek voltak. A vendéglátók is említették, hogy vannak olyanok, akik visszatérő vendégek. Az ide érkezők általában végig látogatják a templomokat, a tájházat, és a kuriózumnak számító különlegességeket, mint például a kisvasutat és a vízimalmot. Tapasztalhattam, hogy a látogatók „turista attitűdjébe” az is beletartozik, hogy a „kötelezően vagy ajánlottan megtekintendő” látványosságokat mindig végig járják (pl.: Szent István templom, Tájház, Vízimalom) még akkor is, ha nem először érkeznek a településre.

A látogatók között akadnak olyanok, akiket „szakmailag” érdekel az adott műemlék vagy történelmi örökség, mert kapcsolódik érdeklődési köréhez, hobbyjához vagy esetlegesen foglalkozásához ők, sorolhatóak az úgynevezett „lány” turistákhoz (Schleicher 1998:208, Kiss 2001:15). Mindenesetre jócskán akadnak olyanok is, akik csak, felületesen szemlélik a nevezetességeket. Lefényképezik maguk számára és ezzel bővítik az „élmény

menőjüket”, mellyel mások számára is megmutathatnak, de aztán mégsem érzik magukénak az egészséget, mert nem próbálták meg igazán megismerni a helyet és ezért nem lettek részesei ennek a helynek, megfigyeléseim szerint. Ezeket a turistákat nevezi a szakirodalom „kemény” turistáknak (Schleicher 1998:208, Kiss 2001:15).

Véleményem szerint, nem lehet ilyen élesen kettéválasztani a turistákat, mint ahogyan azt a fentiekben ismertettem, úgy gondolom, hogy ezek a megállapítások azonban lehetséges, hogy előítéletekkel és sztereotípiákkal lesznek terhelve, mindenesetre érdekes lehet egy ilyen szemszögből is megvizsgálni a településre látogatókat. Azok a látogatók, akik a „kemény” turisták kategóriájába tartoznak, általában a Szent István templommal kezdik nézelődést, a nap végén a kisvasúttól hazafelé pedig betérnek a Lek-Vár-Lak-ba, hogy valamilyen igazán falusi különlegességet vigyenek haza. A „lágy turisták” csoportjába azokat a látogatókat sorolnám, akik a kérdőívben megemlítették, hogy szeretik a település régies és szép házait és ezért szeretnek az utcákon sétálgatni és felkeresni a régebbi malom épületeket (amelyek kevésbé ismertek és nincsenek olyan szépen felújítva, mint ami múzeumként funkcionál). A megkérdezettek közül többen is megemlítették, hogy elsősorban azért keresték fel Nagybörzsönyt, mert békére, nyugalomra, jó levegőre vágytak, mert élmény volt számukra a kisvasútra felülni. A község arculatából adódóan azok a turisták keresik fel a falut, akik vonzódnak az archaikus arculatú településekhez

A legnépszerűbb nagybörzsönyi rendezvény a Vadásznapi és a „Hűvös pincék-Forró Kemencék” elnevezésű gasztronómiai fesztivál. Bár, legtöbben a megkérdezettek közül már nem először látogattak el a faluba mégsem tudtak több rendezvényt felsorolni. Mindez azért figyelemre méltó, mivel a helyiek szerint népszerűek és ismertek a helyi rendezvények, ennek ellenére nekem úgy tűnt, hogy csak egy-kettő ezek közül vált igazán ismertté a turizmusban.

A kérdőívekből leszűrhető, hogy a faluba látogatókban általában pozitív kép alakult ki a település által kínált pihenési és nyaralási lehetőségekről.

Az viszont tény – a kérdőívek tanúsága szerint - hogy a turisták igen keveset tudnak Nagybörzsöny mindennapi életéről; nincsenek tisztában azzal, hogy mivel is foglalkoznak és milyen megélhetési lehetőségei vannak a helyieknek. Ezt magyarázza maga a turista „lét”, illetve az is, hogy az a közönség, aki itt megfordul, inkább városi környezetből érkezik. Mindez ellenére, a faluba látogató turistákat foglalkoztatja a falu jövője, az, hogy nehéz helyzetben van a közösség. A megkérdezettek úgy vélték, hogy a turizmus lehetőségei és a helyiek összefogása szükséges ahhoz, hogy megőrizzék, a település „képét” és megteremtsék közösségének helyben maradását. Ez a vélemény fedte a

nagybörzsönyiekét, akik szintén a turizmus fellendítésében látják a faluközösségük biztos jövőjét.

Nagybörzsönyiek a turisták tér használatáról

Dolgozatom következő fejezetében azt elemzem, hogy falubeliek milyen módon látják a látogatók térhasználatát. Arra keresem a választ, hogy vannak-e olyan helyek a faluban, amelyek csak turista specifikusak (azaz, ahova csak a turisták mennek és helyiek nem).

A helyiek véleménye szerint a falu, térhasználat szempontjából, „kettéválik”. Ezt a gondolatot a következő módon fejti ki egyik interjúalanyom: *„Véleményem szerint ezt a kérdést a turizmusnál lehet ketté választani. Ugye a vannak a vendégházak, meg a rendezvények, amikor egy csomó idegen jön a faluba és akkor úgymond kettéválik a falu, mert az idegenek azért csak egy külön részt képeznek, mert ők mást akarnak, mint a falusiak. Hát ő azért jött, hogy sétáljon egyet, kiránduljon egyet, vagy vonatozzon egyet, kocsikázzon, vagy mindegy mit mondok, és ő nem arra kíváncsi közvetlenül, hogy a falunak, hogyan zajlik az élete... Van, ahová nem megy el. Meg általában vannak bejáratott útvonalak. Általában mennek a kisvasút fele, arra mennek egy sétát, tehát keveset lehet látni, hogy bent a faluban az utcákban sétáljanak”* (középfokú végzettségű, középkorú férfi).

Nagybörzsönybe érkező idegen térhasználatát az határozza meg, a helyiek szerint, hogy turistaként érkezik, és azokra a helyeket „kell” megnéznie, amelyek nevezetességgként vagy érdekességgként fel vannak tüntetve, amelyekről már hallott, olvasott vagy esetleg ajánlottak neki. *„Ezt csak az tudja, aki ott van, egy idegen nem, de egy helyi sem figyelni talán, de én ezt többször tapasztaltam, hogy maximum eljönnek, sétálgatnak, meg elmennek a lovak fele sétálgatni, de ez a két útvonal van, de magába a faluba nem nagyon mennek”* (középfokú végzettségű, középkorú férfi).

Mint az interjú részlete is utal rá, a helybéliek nem furcsállják, hogy nem találkozunk bármely utcában „kóborló turistákkal”, akik csak úgy a faluval barátkoznak. Az ideérkezők többsége nem véletlenül téved a faluba, látogatási céllal jön, előre eltervezi, hogy Nagybörzsönybe fog kirándulni. A helyiek elmondása alapján, ha turistaként érkezett, akkor úgy érzi, hogy „kötelessége”, ennek a „turista szerepnek” megfelelően viselkednie, tehát meg kell néznie, amit a „turisták” meg szoktak.

Többen is úgy vélték, hogy a turisták érdeklődése felszínes a falu iránt. Innen eredhet, hogy egyik interjú alanyom pontosan meg tudott nevezni határokat, amelyeken túl

nem igen sétálnak turisták. „Nekem ez a véleményem, hogy a nevezetességeken kívül nem kíváncsiak annyira a falura (...) a vendégek ott nem igazán közlekednek, maximum elmennek a Butelláig esetleg, oda betérnek, de onnan nem tovább, érdekes.” „Úgy gondolom, hogy a Szent Miklós templomig, Pálisné Erziékkal bezárólag, onnantól fele szerintem már nem látogatják a turisták.” (középfokú végzettségű, középkorú férfi). (középfokú végzettségű, középkorú férfi).

Beszélgető partnerem a következő képen határozta meg: Kérdés, hogy vajon ez probléma vagy inkább pozitívum a falu életében? Ahhoz, hogy erre a kérdésre válaszolni tudjunk, mélyebben meg kell ismerkednünk Nagyörzsöny lokális sajátosságával, a örzsönyies beszéddel.

„A örzsönyies beszéd” – a lokális nyelv tere

Nagyörzsöny német eredetű település, mely egykor igen virágzó bányáskultúrával rendelkezett. Ma azonban nem csak a néphagyományaik, de a német eredetű népesség és nyelvük, a „örzsönyies beszéd” is kihalóban van. Különleges német dialektust beszélnek a hatvan feletti helyi lakosok. Ám nagyon kevés olyan fiatal van, aki megtanulta a „örzsönyies beszédet”. A kitelepítések és a különböző múltbéli tilalmak miatt, már kevesen vallják magukat német nemzetiségűnek.⁸ A helybéli hagyományok konzerválásával a népdal csoport (Páva kör) és a német hagyományörző csoport foglalkozik. Azt tapasztaltam, hogy ez a csoport nem az idelátogató turistáknak készít bemutatókat, ritkán szerepelnek a rendezvényeken és nem igazán hangsúlyos jelenléttel. Hagyományörző előadásait saját belső közösségi alkalmaikon mutatják be. Ez adódhat abból is, hogy a turizmus szolgáltatásaival élők közt erre nincs igény, a pár napos faluba látogatás nem célozza meg a helybéli folklór kincsek megismerését. A mai turisztikai hasznosításba igazából a örzsönyi lepény (fleikh) került be, mint német eredetű elem.

A örzsönyies beszéd – úgy vélem – olyan helyi jellegzetesség, mely a faluban élő közösség határait is megszabja. Hiszen, ezt a beszédet nem ismeri sem az idelátogató turista, sem a beköltözött „idegen”. Feltételezésem szerint, a örzsönyies beszéd specifikusan meghatároz a faluban lokális helyeket, olyan helyeket, mely független a faluba érkező turistáktól, s mely közösség lokalitásának sajátja. Idős német származású házaspár beszélgetésünk során a következőképpen fogalmazták ezt meg: „Örzsönyiesen?

⁸ A faluban ennek ellenére van német kisebbségi önkormányzat, bár igazság szerint pont annyian jelentkeztek rá, amennyi szükséges volt a megalakulásához.

A földeket mind, például rustok itt van közvetlenül a falu mögött, fölfelé húzódik az erdőnek, ezt azért is hívják így, mert talán valamikor régen... valami mesét mondott a nagymama... de a telekkönyv szerint is rustok... ott eltemettek sok embert eltemettek háborúkor... ezt tudom” (általános iskolai végzettségű, idős asszony).

Tehát, a mezőgazdasághoz, a mezőgazdasági földterületekhez kapcsolódó elnevezéseket – mint a múlt tereit - sorolták el nekem. Ezeket a területeket azok is ezekkel a nevekkal illetik, akik nem tanultak meg börzsönyiesen beszélni. *„A nevet még ismerik, csak épp már nem használják ezeket a német neveket”*- hívta fel a figyelmemet az idős házaspár lánya. A településen belül nem igazán tudtak olyan helyeket mondani, amelyeket azért mondanak még börzsönyiesen, mert kifejezetten német vonatkozású helyek voltak. Az idős néni megállapította, hogy: *„szóval, akkor megmagyarosodtunk már mind, úgyhogy nem... akkor, amikor volt a kitelepítés, akkor megszűnt, szinte már a börzsönyt el kellett hagyni. Egyáltalán nem tanítottak.”* Azt gondolom, hogy ahogyan a nyelvüket nem használhatták úgy sok más dolog is a múlté lett.

Interjúim arra utaltak, hogy a börzsönyi nyelv továbbvitele inkább a falu női társadalmát jellemezte: *„... én a papát, még ha a mama börzsönyiesen is mondta neki, a papa magyarul válaszolt. Nagy elvétve, ha volt egy kis dózis bent, akkor esetleg egy pár szó előjött németül, vagy börzsönyiesen, de egyébként nem. Tehát ő annyira betartotta ezt”* (középfokú végzettségű, középkorú férfi). *„Az asszonyok beszélnek a legjobban, ők tartják, a férfiak nem...”* - mondta egy idős néni. Úgy vélem, azért a nők őrizték meg a nyelvet jobban, mert inkább a férfiak mentek el dolgozni a gyárakba és az asszonyok maradtak otthon. A férfiak kénytelenek voltak az érvényesülés érdekében elhagyni a „börzsönyies beszédet”, a nők pedig az otthoni zárt közegben továbbra is használták. Egy interjúalanyom elmondta, hogy amikor templomba mennek vagy jönnek haza a templomból, akkor szoktak börzsönyiesen beszélni egymás között a barátnőivel, a szomszédokkal. *„... amikor haza jövünk a templomból, 4-5-en, csak börzsönyiesen beszélünk, nem beszélünk magyarul, nagyon ritkán...”* Egyébként pedig csak otthon beszélnek inkább.

Azt gondolom, hogy a börzsönyies beszéd ma – bizonyos szempontból - a falubeli női társadalom „titkos nyelveként” maradt fel. Egy interjú alanyom azt mesélte, hogy azokkal, akik még értik és beszélnek ezt a nyelvet akkor szoktak börzsönyiesen beszélni, amikor valaki van a társaságukban, aki nem tud, és valami olyat akarnak mondani róla, amit ő nem hallhat. Tehát, ha valakire, akár egy idegenre megjegyzést tesznek egymás között, akkor a börzsönyi nyelvet veszik elő. A pletykákat is inkább ezen a nyelven

mesélik el egymásnak. Egy fajta titkos nyelv, - mely mindez ellenére a börzsönyi faluközösség ismert és elismert lokális sajátossága – az, amit más nem érthet csak ők, a falubeli „nők”.⁹

A múlt terei

Dolgozatom további részében a tér elemzését szeretném folytatni. Először felvázolom a helybéli „múlt” tereket, majd rátérek a falu „szakrális” tereinek bemutatására, illetve ezek használatára turisták és a helybeliek által.

Nagybörzsöny nemcsak helyi jelentőségű történeti emlékekkel rendelkezik. A Szent István templom országos jelentőséggel bír, hiszen kevés olyan Árpád kori templom maradt fenn viszonylag épségben, mint ez. A bányásztemplom és a bányászgazda háza lokális emlékeket őriz, de ezzel együtt egyedülálló. A falu egyik korábbi polgármesterének kezdeményezésére indult meg a település bizonyos épületeinek védetté nyilvánítása. Az ő tervei nyomán az elkövetkező években 150-200 házat nyilváníttatna védetté helyi rendelettel Nagybörzsöny. A település vezetőinek határozott elképzelése ma is, hogy a *„múlt lehet az ugródeszkájuk a jövőbe”* (Batizi 2009). Ha sikerülne ezt megvalósítani, akkor Magyarországon az egy főre eső védett épületek száma itt lenne a legnagyobb. Jelenleg tizennégy védett épülete van Nagybörzsönynek, azonban még léteznek olyan épületegyüttesek, amelyek a 19. század első felében épültek és kétszáz éve vagy ugyanolyan formában vagy részleteiben őrzik eredeti formájukat. Az önkormányzat célja az, hogy ezt továbbra is megőrizték (Batizi 2009).

A múzeumként üzemelő malomépületen kívül, még három másik malom is található a faluban. Ebből egy melléképületként funkcionál, egy pedig üresen áll. A faluba érkező turisták útvonalának egyik fontos állomása a malomépület, de a helyiek nem látogatják ezeket a helyeket, csak akkor, ha vendégüket kísérik el oda.

A bányászgazda háza, korábban csak tájházként funkcionált. Az ércbányászati gyűjtemény korábban nem itt volt elhelyezve, de technikai okokból, ma már egy épületben található a helytörténeti emlékekkel és így az elnevezés is találóbb.¹⁰ Az interjúkból kiderült, hogy nemcsak, hogy a helyiek nem látogatják a tájházat, de talán még a látogatók

⁹ Természetesen a helyi idősebb férfiak közül is beszélnek többen ezt a nyelvváltozatot, ám megfigyeléseim arra utaltak, hogy ez sajátosan a női társadalomhoz kapcsolódik. Mindez csupán egy felvetés munkámban, további kutatást igényel.

¹⁰ Az interjúk során próbáltam kideríteni, hogy kitől gyűjtötték össze a tárgyakat. Sajnos nem tudták nekem megmondani. Pedig rendkívül érdekes lett volna megvizsgálni, hogy azok, akiknek esetleg a családi örökségük vagy emlékeik kerülnek a tájházban megőrzésre, hogyan viszonyulnak a tájházhoz.

egy része sem kíváncsi rá igazán, mert azt mondják, hogy ez nem számít kuriózumnak, hiszen „*tájház van mindenhol*” (középkorú férfi).

„*A Szent István templom mindenképp. Bányapuszta, Ércbánya, Bányásztemplom*” ezek mindenképp azok az örökségek, amelyeket a helyiek elsőként említenek Nagybörzsönnyel kapcsolatban. A Börzsönyiek tisztában vannak a település értékeivel és azzal, hogy a településük történetének, hol vannak az emlékei és ezek miért is fontosak. Gondolkoztak egy fajta tanösvény kialakításában, amely segítségével még több történelmileg fontos helyre fel tudnák hívni a turisták figyelmét. A tanösvényről részletesen beszélt nekem a megálmodója és az egyik helyi vendéglátó is. „*Ez a tanösvény, ha megvalósulna, azért akkor jobban kiterjedne a falura és nemcsak az egy útvonal vagy maximum két útvonal lenne idegenforgalmi szempontból járt, hanem ennél több, mert ha valaki eltölt 3-4 napot, akkor idejébe bőven beleférne. Börzsönynek az idegenforgalmához ez is szorosan hozzátartozna. Ez a sok apró dolog, ha egy térképen fel lenne tüntetve ugye, akkor, ha két- három napot ott tölt, akkor azt végig fogja nézni ...*” (középkorú, középfokú végzettségű férfi).

Összefoglalva elmondható, hogy a múlt emlékeit őrző helyeket – mint a múzeum, Szent István templom, Bányászpuszta, Ércbánya és Bányásztemplom – a helyiek számára fontos terek, a nagybörzsönyi emberek tisztában vannak településük értékeivel. Nem használják ezeket a helyeket, de mentális térképüknek a része, inkább szimbolikus jelentőséggel bírnak. A közösség „megmutatására” alkalmasnak ezeket a helyeket gondolja, mely alkalmas a falu történeti hagyományainak tolmácsolására a külvilág felé. A helyi közösségnek szüksége van arra, hogy a turistáktól pozitív visszajelzéseket kapjon, mert akkor úgy érezhetik, hogy van értelme annak a stratégiának, melyet a település gazdasági fellendítése miatt folytatnak. A közösség aktív és tevékeny része, akik részt vesznek a településfejlesztéssel kapcsolatos munkálatokban, azt várják ezektől a törekvésektől, hogy nemcsak gazdaságilag fejlődik majd a település, hanem javul a közösség összetartása és erősödik kollektív identitása is.

Szokrális jelentőségű helyek

A településen vannak bizonyos térrészek, melyek bizonyos időben szentté válnak, ám más időkben turista látványosságként üzemelnek. Ez meghatározza a tér használóinak körét is, így ugyanaz a tér lehet lokális belső tér, s egyben turistákat kiszolgáló külső tér is. Ilyen lehet például: Bányásztemplom vagy a Szent István, mindkettő katolikus. A

Bányásztemplom keletkezését arra az időre teszek, amikor a település bányászata virágzott és valószínűleg a betelepített német bányászok építették. A Szent István templom pedig egy árpád- kori templom. (Horváth 2007) Viszont vannak olyan templomok, amelyek a közösség csak kifejezetten a közösség belső lokális terét alkotják: Szent Miklós templom (katolikus) és az Evangélikus templom. A Szent Miklós templom a barokk időszakában épült, az evangélikus templom pedig egy klasszicista építmény. (Horváth 2007) Dolgozatom következő fejezetében ezeket fogom felvázolni.

Bizonyos „szent” helyek csak akkor válnak azzá, amikor a megfelelő időben, - „szent” időben - használják és bizonyos közösségi rítusokat alkalmazásával és jelen van maga a közösség is, amely a rítust végzi (Bakó 2008, Niedermüller 1985). Nagybörzsönyben ebbe a kategóriába tartozik a Bányásztemplom. A bányásztemplom szent mise idején börzsönyi faluközösség belső tere, mely más időben nyilvános helyszín, turisztikai célpont és egyben a dicső német, bányász múlt szimbóluma.

A római katolikus Bányász templomhoz tartozó, annak kertjében elhelyezkedő parókia olyan zárt tér, amely egy egyházi előljáró lakhelyéül szolgálna eredetileg, de mivel az egyház paphiány miatt nem tud Nagybörzsöny számára saját papot biztosítani ezért a parókia lakatlan. Az egyház praktikus módon a turizmus szolgálatába állította ezt az épületet és nagyobb csoportok számára adja bérbe. Ha vallásos csoportok érkeznek, akkor lehet rá számítani, hogy a helyszín szimbolikus jelentőségét figyelembe véve, annak megfelelően fognak viselkedni és tiszteletben tartják a nagybörzsönyi egyházközség szakrális helyszíneit. A nem vallásos csoportoknak is ehhez mérten kellene viselkedniük, de a tapasztalat azt mutatja, hogy nem igazán veszik figyelembe a hely szellemiségét. A szomszédos házakban élők gyakorta hangot is adnak nem tetszésüknek ezzel kapcsolatban és megbotránkozással figyelik vagy hallgatják a turisták időtöltéseit a parókián.¹¹

Mindez bizonyos szempontból konfliktust okoz a falu közösségében, hiszen ez a két templom az, mely a közösség történeti hagyományainak – mint a katolicizmusnak és a bányász-létnek – elsődleges hordozói. A Szent István templom és a Bányász templom turisztikai funkció már jelentősebbek a szakrális térben betöltött szerepüknél. A Szent Miklós templom és az Evangélikus templom az, mely a közösség zárt vallásgyakorlatát lehetővé teszi. Ebben a templomban, mely kevésbé tölt be hagyományőrző funkciót a közösség életében, a börzsönyiek a szent időben „egymás közt vannak”, turistáktól távol, s

¹¹ Ehhez hasonló példa az, amikor a turizmus felülírja az egyházi gyakorlatot például a Szent István templom kapcsán. Rengeteg esküvőt tartanak nyaranta a középkori templomban. Ezek általában nem helyi párok esküvői, hanem idegeneké. Előfordult már, hogy különböző felekezetű pároknak is megfordult a fejében, hogy a hely szépsége és unikális jellege miatt a Szent István templomban tartsák az esküvőt.

ez által teremődik meg számukra a közösség belső, zárt, szent ideje. Míse alatt ez a tér a külvilág (turisták) előtt zárt, belső térként funkcionál. Ezt az alapján feltételezem, hogy részt vettem szentmisén a szállásadó családdal többször is a Szent Miklós templomban és erre a meglátásra jutottam. A családdal készített interjúból derült ki, hogy a Bányász illetve a Szent István templom miként funkcionál.

Az evangélikus templom eldugottabb helyen van, és kevésbé célozzák meg turisták. A maréknyi német származású lakosság is ebben az egyház közösségben található meg. A hollandok protestánsok, ezért ők is idejárnak javarészt. A templomok közötti hierarchia nem érvényesül a nagybörzsönyi közösség felekezeti megoszlásában és vallás gyakorlásában.

Összefoglalva elmondható, hogy a falu szakrális tereit a használat szerint két részre lehet osztani: belső szakrális térre, és vegyes szakrális térre. Az első kategóriát a következő jellemzi, csak a nagybörzsönyi közösség használja (nyilván aszerint, hogy ki melyik felekezethez tartozik) és nem jellemző, hogy a turisták részt vennének az istentiszteleti alkalmakon és csak néhány kíváncsiak ezekre a helyekre közelebből. A második kategóriát a következő jellemzi: a közösség inkább csak ünnepi alkalmakon használja, az ideérkező turisták pedig megnézik, és esetleg részt vesznek az ünnepi istentiszteleteken. Mindez a közösség mindennapi életében bizonyos szempontból konfliktust okoz, hiszen vannak olyan terek, melyek a turizmus által kikerültek a belső használatból (például a Szent István templom), hagyományos közösségi szakralitásuk megváltozott. Előfordul, hogy a turisták közösség normáit sértően viselkednek (hangoskodás vagy más felekezet) és ez a nagybörzsönyi közösség tagjaiból megbotránkozást és rosszállást vált ki, melynek olykor hangot is adnak. A legtöbb esetben nem tehetik szóvá, mert félnek, hogy a turisták nem jönnek vissza többet és az rossz hatással lenne a falu gazdaságára.

A nagybörzsönyi közösség lokális terei s annak belső konfliktusa

Szeretném bemutatni azt, hogy a helyiek a falujuk mely részeit tartják „szépnek”, mely utcáira, tereire büszkék a leginkább. Mindez – véleményem szerint – megmutatja a nagybörzsönyi lokális identitás tér-beosztását, azaz azt, hogy a helyiek közösségi identitása mely tereket tart a közösség szempontjából mérvadónak. Az egyik helyi férfi a következőket mondta: *„Amikor feljössz Ganádon, amikor elhagyod a két nagy kanyart és akkor meglátod ezeket a hegyeket. Ilyet, ahányszor jössz... kétszer ugyanazt nem látod.”* A

falu reprezentatív jellegű utcái azok, melyek (a helyiek és a vendégek szerint egyaránt) igazán „nagybörzsönyiek”. Régi, de szépen felújított lakóházak vagy vendégházak láthatóak az út két oldalán. Ilyen például a Völgy utca: „Hát igen sok régi ház van. A Völgy utcában is fölfelé, ott is meg van egy csomó tartva, a maga régi... Mondjuk régebben a Rákóczi utca az volt a legszebb, ott a patak parton, de ezek az árvizek tönkretették. Fölszakították az utat, töretették a kertet. A patak parton egy kis park volt csinálva, az nagyon jó volt, az alsó malomig, de azt mondom lerombolta az árvíz. Most így van, hogy a Völgy utca a tábortól, így a fagyizóig.”

A település lokális terei közé tartozik a Hunyadi tér (főtér), a Börzsöny Vendéglő (Bisztró), a Szent István templom előtti tér, a polgármesteri hivatal és annak előtere, a fagyizó és kocsmá, az új kocsmá és valamilyen szempontból a Buttela, mely szintén egy kocsmá.

Nagybörzsöny nyílt, nyilvános tere (Bakó 2008: 113-114) ma a Hunyadi tér, avagy a főter. Nagybörzsönyi születésű nő, aki másik faluba ment férjhez, de aztán visszaköltözött a faluba, így emlékezik vissza gyermekkorában tapasztalt Főtér képre. „A falu terét mondom, az régen teljes csupasz volt. Először még a park se volt, az emlékmű, ha volt is nem volt körbe kerítve és nem volt ekkora nagy. Fokozatosan a fákat ültették, az már látszik, hogy régiiek. Ez így kitölti ott a teret, mert a fényképek alapján látszik ugye, nekem is furcsa... vásártér is volt valamikor.” Régi képeslapokon és archív anyagokban látható, hogy valóban nem volt még semmilyen építmény a téren és leginkább lovas kocsik időztek ott. Ma, ha valaki el akar jutni a falu egyik utcájából a másik nagy valószínűséggel itt fog keresztül menni. Egy helybéli nő szerint: „Itt futnak össze az összes utak, itt vannak az üzletek.” A Szob felől érkező és Vámosmikolára tovább közlekedő busz is itt tesz egy kört és megy tovább. A Főtérbe fut, bele a főút mely bevisz minket a faluba és innen mehetünk tovább a Völgy utcába, mely kivisz az Ifjúsági Táborba, a kisvasút megállójához és tovább a bakancsos turistákat az erdőbe. Ha Malomkert Panzióhoz, Vízimalomhoz, Édes Otthon Vendégasztal és Lek- Vár- Lakhoz szeretnénk ellátogatni, akkor is itt kell áthaladnunk. Itt mindenki megfordul, aki Nagybörzsönybe érkezik. Néhány a település életét érintő fontosabb intézmény is található itt úgy, mint a Posta, Polgármesteri hivatal és a településen működő három bolt egyike. Illetve néhány vendégház és az egyik szegletében a helyiek által működtetett Kávézó (Fagyizó) és kocsmá.

Közepén egy épített park található, kis sétánnyal, melynek két végén világháborús

emlékmű van.¹² „Nálunk egyedül azoknak a névsora van az emlékművön, akiket elhurcoltak. Én máshol nem tudok, hogy ezekről megemlékeztek volna vagy bármi velük kapcsolatban.”- mondja egy nagybörzsönyi nő. Konkrét eseményről nem tudok, mely a német etnikumhoz kötné ezt a helyet, de az emlékmű révén mégis az emlékezés helyévé válik, mely különböző magyar nemzeti ünnepeknek is helyet ad. Jelentőségét az emeli, hogy az interjú alanyom kihangsúlyozza, hogy ez az egyetlen hely, ahol megemlékeznek a német ősökről.

A Szent István templom, augusztus 20-ai búcsújának idején régebben itt voltak felállítva a különböző árusuk sátrai, illetve a körhinta és egyéb szórakozási lehetőségek, de aztán máshová helyeződött át ezek helyszíne. Egy nagybörzsönyi férfi így emlékszik vissza: „... itt a főtéren sokáig, ahol most a parkolók van. Ott volt a körhinta. Meg itt a bolt a Bisztró előtt, utána egy időben valaki kitalálta, hogy ez így nem jó, akkor a vásártéren volt egy kétszer- háromszor, hogy a templom előtt volt a körhinta, sátrak az út mellett. De hát oda meg nem szívesen ballagott ki senki sem. Csak azért, mert messze volt, kiesett a faluból.” Tehát nemcsak a hétköznapiak illetve a turistatér ötvöződik, de olykor átmenetileg ünnepek rendezvények, terévé is válik. Így a különböző nemzeti ünnepek megemlékezéseit (március 15., október 23.) is itt tartják meg, az emlékművek valamelyikénél. A sétány, eredetileg azért alakították ki, hogy turisták megpihenhessenek, illetve közösségi helyként találkozó helyszíne lehessen.

A sétány terének, padjainak használói tehát elsősorban a helyiek. Itt gyülekeznek esténként a fiatalok, itt alakulnak a párkapcsolatok. Emellett ez az a tér, melyet a helyi roma közösség is használ akkor, amikor „lemegy” a faluba.

A régi boros pincesor feletti utcákban laknak romák. Ezek a térrészek tabuk a nagybörzsönyi nem cigány lakosok között. Ritkán jönnek fel ide, a település magyar és német lakosainak elenyészőek a kapcsolataik a helyi cigány közösséggel. „Az a helyzet, hogy próbálkozott ott a falunak a vezetése, mert odaépítettek ilyen új házakat, ilyen szocpol meg mit tudom én minek a segítségével. Vadonatúj házak voltak építve. Putri. Lelakták

¹² „I. Világháborús emlékmű: A főtér, a Hunyadi tér nyugati részén található az I. Világháborúban 1914 és 1918 közt elesett nagybörzsönyi férfiak emlékére állított turulmadaras emlékmű. Az akkor túlnyomó részben német nyelvű településről több száz férfi vett részt az első világháború harcaiban. Közülük 76-an estek el., II. Világháborús emlékmű a Hunyadi tér keleti részén a posta közelében áll. Ezen nemcsak a különböző harctereken elesett nagybörzsönyi katonák, hanem az 1944-1945 telén, Nagybörzsöny környékén zajló összecsapásoknak áldozatul esett helyi lakosok és a Szovjetunióba hurcolt, az ottani kényszermunka során elhunyt személyek nevei olvashatók. (Összesen 74 személy.) Az emlékműhöz tartozó, az áldozatok neveit tartalmazó két díszes kiviteli táblát a Kanadában élő, nagybörzsönyi származású férfi adományából készítették”(forrás: http://www.borzsony.hu/telepulesek/nagyborzsony/latnivalok/vilaghaborus_emlekmuevek.html).

őket.” (középkorú, szakképzettséggel rendelkező férfi) Mint a fenti interjú idézet is utal rá, a helyi romák és nem romák között nem felhőtlen a viszony.

A nagybörzsőnyi romák eredetéről, származásáról nincsenek pontos adatok, feljegyzések.¹³ A második világháború előtt a nagybörzsőnyi lakosság (2000 fő körülbelül) 1-2 %-a volt cigány és a falun kívül éltek.¹⁴ Magyar anyanyelvűek. Nagyon rossz körülmények között tengetik életüket, a telepen rosszak az infrastrukturális viszonyok és a helyiek negatívan diszkriminálják őket.¹⁵ Egy 1962-es önkormányzati ülésen a következő hangzik el: „... a község lakói általában nem ismerik el őket egyenrangúaknak, idegenkednek velük együtt lakni, kulturális rendezvényeken, szórakozásban velük részt venni” (Horváth 2007). A helyi lakosok alkalmaztak cigányokat házkörüli munka elvégzésére, alkalmazottként vagy mezőgazdasági munkákba ideénymunkásoknak. A roma asszonyok ekkor is javarészt koldulni jártak. 1990-ben számuk megnövekedett, hogy a nagybörzsőnyi lakosság 15-16%-a mondta magát romának. (Horváth 2007)¹⁶ Érdekes, hogy ma a hivatalos adatok szerint csak a lakosság 9%-a vallja magát romának. Az interjúk alapján, amelyeket a jelenlegi polgármesterrel készítettem, elmondható kevesen vannak, akik rendszeres munkavállalók, mert jórészt állami és önkormányzati támogatásokból tartják fent magukat. A településen belül szórtnan helyezkednek el, de vannak helyek, ahol nagyobb blokkokban élnek, például vannak kifejezetten ilyen utcák.

A nagybörzsőnyi romák és nem romák közötti konfliktus akkor fokozódik, amikor a nem cigány közösség tagjai úgy érzik, a romák, olyan területeken bukkannak fel, melyekre „nincs jogosultságuk”. *„Van egy csomó pad ott és nem az idegenek ülnek le oda, akik használhatnák, mert leülhetnének, beszélgethetnének ott, hanem a helybeli kisebbség, a cigányok használják. (...) Valamikor szerintem azért csinálták, hogy a bejövő ember vagy az idegenforgalom használja, vagy netán tán az helyiek, de nem erre számítottak”* (középkorú, szakképzettséggel rendelkező nő). Egy másik interjú alanyom is ezt a véleményt támasztotta alá: *„az biztos, hogy központi hely, mert ha jön a turista vagy, jön*

¹³ 1649 és 1663-ból származnak, azok a kiutasítások, melyek a cigányokat érintik Hont vármegye területén, de valószínűsíthető, hogy már előtte is éltek itt romák, de nem biztos, hogy letelepedett cigányokról van szó, hanem inkább vándoroló életmódot folytató emberekről (Horváth 2007).

¹⁴ 1946-ban azonban már létezik a cigánytelep. 1962-ben már száztizenháromra tehető számuk, amely az összlakosságnak a 6%-a (Horváth 2007).

¹⁵ 1965-ben úgy döntenek, hogy felszámolják a cigánytelepet és az MSZMP PB, kidolgozza 20 éves tervét a cigányság felzárkóztatása, helyzetének javítása, munkába állítása és nevelése céljából. Ez az asszimilációs törekvés nem csak, hogy nem jár sikerrel, de még további problémákat is okoz. 1970-től a településen belül vásárolnak lakást állami kölcsönből, 1974-ben felépül két „cs” –lakás és szinte kivétel nélkül beköltöznek a romák a faluba, ily módon üresen hagyva a cigánytelepet (Horváth 2007).

¹⁶ Horváth adatai szerint a helyi cigányság korsruktúrája jelentős 18 éven aluliak arányában akkor, amikor a tanulmány íródik. (Horváth 2007)

az idegen, az ott jön, megy el. Most merre megy? Most leginkább a főtér fele jön, és akkor szembetalálkozik velük (azaz a romákkal). Még ez a jobbik eset, de most már a Hős kert is, általában nyáron tele van velük...” (középkorú, középfokú végzettségű férfi).

Tehát etnikai problémák, elkülönülés, szegregáció vagy esetlegesen szimbolikus térfoglalás helyszínévé vált a Főtér. A roma közösség – mint minden falubeli – használja a teret, ám a nem cigányok távol tartanak a romákat a központi terektől. Ennek egyik oka, hogy – úgy vélik – a turizmusra rossz hatással van a romák jelenléte. Turisztikai tevékenységeket folytató család véleménye a következő volt: *„Az etnikummal (azaz a romákkal) van a probléma... rendes vendéglő, jó vendéglő lenne, csak hát az a baj, hogy idejönnek, meg szeretnek idejárni a romák... Nem is az baj, hogy bent, hanem, hogy már be sem lehet menni tőlük, mert a lépcsőn ülnek végig. Át kell először jutni rajtuk. Azt meg annyira nem kívánja senki.*” (középkorú, szakképzettséggel rendelkező férfi)

A településen nyitva tartó három bolt egyike is itt található mellette helyezkedik el a Börzsöny Vendéglő, amelyet a helyiek csak Bisztrónak neveznek. A Panzió megnyitásaig az egyetlen vendéglője volt a településnek. Nincs nagy forgalma a Bisztrónak. Nem kifejezetten a helyiek miatt jött létre, hanem az ideérkező vendégek kiszolgálására. Azonban sem a turisták, sem a helyiek nincsenek megelégedve a kiszolgálás színvonalával, ennek ellenére a probléma okát másban keresik: *„Hát igen ilyen volt, mi is mikor lepényeztünk, kérdezték, hogy hol lehet inni valamit, akkor mondtuk, hogy vendéglő hol van, akkor mondták, hogy köszönjük szépen nem, mert látták mi van előtte. Tehát be sem ment, meg sem nézte, hogy mi van bent...”* (középkorú, szakképzettséggel rendelkező férfi). Mint ez az interjú idézet is utal rá, a helyi lakosok úgy gondolják, hogy az ideérkező turisták kerülnek azokat a helyeket, ahol a romák megjelennek.¹⁷

Nagybörzsönyben a falu lokális terei tehát nemcsak a helyiek és a turisták kettősségében értelmezhetőek, hanem helyi romák és a falu többségi társadalmának viszonyulása is tagolja a teret és befolyásolja a térbeli viselkedést.

A helyiek úgy vélik, hogy a romák viselkedési normái eltérnek a faluban megkövetelt normáktól. Ezeket a másságokat bizonyos körülmények között tolerálják (amikor a számukra tabu téren történik), ám, ha a központi tereken bukkan mindez fel, akkor komoly ellenérzéssel fordulnak feléjük. Minderre utal az alábbi interjú idézete: *„Ezt*

¹⁷ A romák véleménye és meglátása hiányozik a teljes kép megrajzolásához, ennek oka, hogy kutatásom során a helyiekkel való kapcsolataim megkötötték kezemet arra nézve, a helyi cigány közösséggel megismerkedjek. Minden erre irányuló törekvésemet a rossz néven vette a nem cigány közösség. Ennek okán elemzésem egyoldalú, hiszen csak a nem roma világ véleményét mutatja be. Úgy vélem, ebben a kutatásban, a vizsgált közösség meghúzta azt a határt, melyet nem lehetett átlépni. (ld. erről Bakó 2008: 21-25)

a helyiek így tudomásul vették, ez ilyen nem tudnak vele mit csinálni. Nem is próbálkozott vele senki, de még polgármester vagy testületi szinten se, legalábbis nem tudok róla, hogy elterelné őket, hogy egy más helyet kitalálna nekik, hogy „gyülekezzetek ott” és valójában azt sem érti az ember, hogy miért a kocsmában, mert nem az a legolcsóbb hely, ahol ők innivalót tudnak venni. (...) Szerintem ezt a falusiak is csak így tudomásul veszik, hogy ez így alakult, de igazándiból nem tesznek ellene semmit, hogy ne ott telepedjenek le, ne ott legyenek. Mert rendeletileg lehet, hogy nem tudják rendezni, nem tudom, hogy van-e hatáskörük. Bár most már szerintem a turisták a Bisztrót, meg a kocsmát, azt most már kihagyják. Legalábbis, akik visszatérnek.” (középkorú középfokú végzettségű férfi). A fentiekhez hasonló vélemények gyakran felbukkannak a börzsönyi nem cigány lakosság körében: így bár határozottan negatív véleményük van a romákról, ennek ellenére a faluban nincsenek látványos etnikai konfliktusok, annak ellenére, hogy két közösség közti viszony némileg feszültnek mondható. A magyarok igyekeznek elkerülni azokat a részeket, ahol a romák tartózkodnak így a Bisztrót és környékét, illetve a parkot magát. Mindez konfliktusosabbá válik abban az esetben, ha a börzsönyi romák elhagyják a számukra „kijelölt” területeket, ha átlépik a határt a két közösség mentális térképén.

Falusias vendéglátás, avagy a „vendég belelát a falusi életbe” – a helyiek privát terei és a turisták

Kíváncsi voltam arra, hogyha ha idegen érkezik a házhoz, akkor hogyan állnak hozzá a háziak. Meddig engedik be a portára? Mi az illem? Megáll rögtön a kapuban és csönget? Vagy nyitva a kapu, ezért be tud jönni egészen az ajtóig, hogy bekopoghasson? Esetleg rögtön beinvitálják? Először azt feltételeztem, hogy ezt a kérdést rugalmasan kezelik, mert a sok turista meg vendég miatt, aki idejön kirándulni, fel vannak készülve, hogy jönnek, és esetleg kérdezősködnék. Azonban teljesen más választ kaptam, mint amire először gondoltam. Egy helyi lakos a következőket mondja: *„Szerintem senki nem engedi be teljesen szívesen az idegent az udvarba, úgy, hogy nem tud róla semmit.”* Természetes érthető a válasz, amit kaptam, hiszen általában minden körültekintő ember így vélekedik erről a kérdésről. Miért vetettem fel mégis ezt a gondolatot? Nagybörzsönyben sokan foglalkoznak vendégházak kiadásával. Előfordul, hogy nem önállóan álló házakról van szó, hanem esetleg a tulajdonos a szomszéd házában lakik vagy közös udvaron a vendégházzal. Érdekesnek találom, e helyzetek elemzését, mert ilyenkor a turizmus bekerül a privát szférába, ahová beengedi a vendéglátó az idegent.

Korábbi interjúiban sokszor elhangzott, hogy a falusi turizmus nem csak annyit jelent, hogy ad a vendéglátó egy kulcsot a vendégnek, hanem beszélget vele. Megkínálja saját zöldségeivel, gyümölcseivel esetleg saját borával vagy egy kis börsönyi lepénnyel. Kicsit bensőségebb, személyesebb viszonyt próbál meg kialakítani a vendéggel, mintha az csak egy szállodába menne és a pénzéért csak egy szobát kapna, odafigyelést pedig már kevésbé. A vendég pedig azzal az igénnyel jön, hogy ízelítőt kapjon ebből a falusi vendégszeretetből és belelásson, kicsit a vidék életébe vagy esetleg „beleszagolhasson” az általa elképzelt idilli vidéki élet levegőjébe. A tapasztalt vendéglátóknak az a meglátása, hogy a vendégházakban megszállóknak csak az egyik fele ilyen. Nem mindenki szeretne kapcsolatot építeni, sőt lehet, hogy éppen az ellenkezőjére vágyik. A vendéglátó interjú alanyom véleménye a következő volt: *„Mert lehet, hogy azért jön, ki, hogy de jó lenne csak egy kicsit magamban lenni, meg teljesen máshol legyek. Valaki meg azért, hogy kapcsolatokat keressen, beszélgessen... Van, aki elbújni jön. Van, aki eljön, főleg városi, ugye a nyüzsgésből eljön a faluba és akkor egy önálló kis házba, a csendet akarja, nem a villamos zajt. Sétálni akar, elmegy a faluba. Magyarán, ő eljön, és ő egyedül akar lenni, és nem akarja a társaságot és begubózik.”* Van egy érdekes ellentmondás ebben *„falusias vendéglátásban”*. Nem biztos, hogy mindenki számára ugyanazt jelenti a falusi turizmus, sem a vendégek, sem pedig a vendéglátók tekintetében.

Interjú alanyom felhívja a figyelmem arra, hogy: *„Megfigyelhető, hogy az önálló házak működnek jól. Tehát ne az legyen, hogy a tulajdonos ott átjár vagy... a tulajdonos ne járkáljon, ne azon a folyosón járjon, ne szóljon bele. Vannak, akik, úgy kapcsolódnak ki, hogy nem akarnak feltétlenül, a szállásadóval estét eltölteni.”* Ha a szállóvendégeknek nincs lehetőségük teljesen külön házban megszállni, akkor az mindig feszültséget szül. Sem a vendég, sem pedig a szállásadó nem tud természetesen viselkedni, ha a másik bármilyen mértékben is belelát abba, amit éppen csinál. Vannak erre konkrét példák arra, amikor valamilyen formában egy udvarban vagy egy fedél alatt van a szállásadó és a vendég. Akad, ahol csak a bejárat közös, de már ez zavaró lehet. *„Nem szerencsés, mert ott a kis terasz és az már közös, ott jön, ott megy. Amikor kívül a vendég nem maga van, mert ő neki az a kijárata, tehát ott beleütközik, tehát ebből a szentpontból ez tényleg nem szerencsés. Egyébként biztos jó meg szép, ha nincs otthon a házi, akkor meg ugyan úgy használhatja, de ha meg otthon van, akkor megcsinálja a dolgát, ki-be megy, akkor már nem olyan, hogy kiülök és kávézgatok vagy magam vagyok ”*- mondja egy tapasztalt vendéglátó. A szállóvendég úgy érezheti, hogy megfigyelik, mit csinál, hogyan használja a szállást, nem mondhat akármit, mert akkor talán megsértődik a vendéglátó és fordítva. A

szállásadó pedig nem csinálhatja nyugodtan a napi dolgait, mert esetleg azzal zavarhatja a vendég pihenését.

Tovább vizsgálva a kérdéskört találhatunk más problémákat is. A vendéglátó jó szándékból érdeklődik, vagy esetleg felajánlja segítségét a nagybörzsönyi ott létük tartalmasabbá tételére, az nyilván nagyon jól esik a turistáknak. Tapasztalatot igényel ennek a feladatnak az ellátása, állítja határozottan a vendéglátó: *„Egy elég hosszú gyakorlat kell ahhoz, hogy az a vendéglátó felmérje, hogy az a vendég valójában mit szeretne, és akkor van, aki egyből megmondja, hogy na, ez velem nem akar foglalkozni. Van, aki olyan, hogy menjünk beszélgetni... ezt a vendéglátónak már látni kell, hogy ez a vendég most mit akar, akkor ő akaratát ne erőltesse rá a vendégre, mert az általában nem jó, mert az már oda nem fog visszamenni.”* Egy tapasztalt vendéglátónak gyorsan kell tudnia megállapítani, hogy milyen fajta vendéggel áll szemben. Ezt erősíti meg egy interjúalanyom is: *„Attól, hogy olyan házba lakik, hogy falusi, de az nem azt jelenti, hogy ráül a nyakára... nem enged neki szabad időt, mert ilyen is van. Elmegy beszélgetni és akkor mit tudom én délután háromkor és akkor este nyolckor még ott van, vagy többször ott van. Nem egyforma a vendég. Van, aki ezt jó néven veszi. Azt mondja, hogy „Jaj, de aranyos”. Van, aki azt mondja, hogy nem ezért jöttem, hogy az ő siralmait hallgassam... Az a vendég, aki érdeklődik az nyilván adja a lehetőséget a vendéglátónak arra, hogy beszélgessen vele, aki meg nem olyan az úgymint érezteti.”* (középfokú végzettségű, középkorú férfi) Mindenesetre azt mindenképp észrevehető, hogyha valaki ilyen téren kezd el tevékenykedni, akkor viselkedésében és életformájában is ehhez kell alkalmazkodnia. Erről beszél egy régi vendéglátó is: *„Elkezd szobáztatni, ahogyan a Balatonon mondják. Onnantól kezdve gyakorlatilag, olyan mintha, egy skanzenben élne.”* Megnyílik az élete az idegenek előtt. Ez leginkább azokra vonatkozik, akik saját lakásuk egy részét használják fel vagy a szomszédban álló házat, hiszen bármi adódhat, amiért a vendég felkeresheti a szállásadóját. Így világít rá interjú alanyom: *„Ugrásra készen kell neki lennie. Hogyha bográcsozni támad kedve a vendégnek és nem hozott piros paprikát, akkor hova fog menni? Át ő hozzá. Ő neki mindig nyitva kell lennie a háznak, hogy a vendég bármelyik pillanatban átmehet.”* A turizmus elmosza a privát szféra határait, hiszen már nincs meg az a hely, ahova idegen nem léphet be vagy csak akkor, ha már valamennyire ismerős. Olyan környezetet kell kialakítani, amelyet az idegen is láthat. Interjú alanyaim szerint az életük folyamatosan a „kirakatban” van, mások is látják, és ezért nem igazán vannak rejtett dolgok, privát szférák: *„Nem is gondol bele az ember, hogy onnantól kezdve, hogy a magánszférában mindjárt benne van a vendég, nem? Amikor én sütök, hogy ott csinálok*

az én konyhámban, hogyha éppen ő meg akarja nézni, akkor mindjárt be kell, hogy vigye, és akkor vendég beelát a „falusi életbe”(középkorú középfokú végzettségű férfi). De vajon a valódi falusi életbe lát-e bele a vendég a szállásadójánál vagy csak egy megalkotott megkonstruált képbe, amely a turizmus által teremtett szituációra egy válasz?

A borszönyi lepénysütés és árusításnál¹⁸ is a személyes tér átértelmeződésével találkozunk. A lényege az, hogy házi kemencékben sült borszönyi lepényt, annál a háznál lehet elfogyasztani, ahol elkészítették. Ez azt jelenti, hogy magánházakhoz ellátogató vendégek az udvarban megnézhetik, hogy hogyan készül el a lepény, milyen a kemence, ahol megsütik, és aztán ott leülhetnek és elfogyaszthatják. *„Mindenki kint csinálja, akinek kemencéje van... Persze, mindenhol le lehet ülni”*- mondja az lepénysütéssel foglalkozó család férfi tagja. Tehát mindenki beengedi a vendégeket a kapukon belül és így a vendég megismerkedhet helyiekkel. A legtöbb lepénysütő háznál, az udvarnál tovább nem szoktak engedni vendégeket, mert a legtöbb munkafolyamat kint zajlik. A folyamatot így magyarázza el a lepénysütéssel foglalkozó alanyom: *„Bent nem csinállok semmit csak a dagasztást. Mire a vendég idejön, én már csak kint nyújtom a tésztát. Dagasztásra nincsenek itt a vendégek...”* Tehát az udvaron belül van egy pont, ahonnan beljebb már nem igen engedték a vendégeket, amely már igazán a háziak magánterülete volt. Próbáltam kideríteni a lepénykészítőktől, hogy amikor a vendégek ebben a szituációban az udvarukon tartózkodnak, esetleg feszélyezi-e őket, hogy idegen udvarban vannak. A következő választ kaptam: *„Azok szoktak egy kicsit viselkedni, akik ilyen neveletlen kölykökkel jönnek, és akkor próbálnak bocsánatot kérni, mert összebarmolták az asztalt meg stb. De a gyerekek adják saját magukat.”* (középkorú, szakképzettséggel rendelkező nő)¹⁹

¹⁸ Jellemző, hogy a fesztiválokat valamilyen gasztronómiai különlegesség köré építik fel. Nagyborszöny esetében ez a „borszönyi lepény”, melyet németül eredetileg fleikh-nek neveznek. Valójában nem sokban tér el a kenyérlángostól, de összetétele, ízesítése és elkészítése nyilvánvalóan lokális jellegű. Különlegessége az, hogy a látogatók szeme láttára készítik kemencében és mindenhol kicsit másképp. Az interjúkból ítélve az, hogy mindenhol kicsit más az elkészítés módja, szintén megegyezésszerű, egyfajta marketingfogás, hogy a visszatérő vendégek mindig megkóstolják a lepényt. A májusi „Hűvös pincék - Forró kemencék” is erre a „különlegességre” épít leginkább, melyet a település legnagyobb és legjobban kivitelezett rendezvényének tartanak. Ez volt az első nagyszabású rendezvénye a településnek, ekkor a település aktív tagjai – egymással együttműködve, egyeztetve – már több kemencét gyűjtöttek be és sütöttek bennük „borszönyi lepényt”. Idén már az ötödiket rendezték meg. A jövőbeli terveik között az szerepel, hogy ezt az eseményt akarják a település legerősebb rendezvényé tenni. Mára már két napossá vált a rendezvény, a második napon sportrendezvényeket tartanak. A különböző fesztiválok megtervezésénél és megvalósításánál fontos cél, hogy valami kuriózum, különlegesség is legyen, amely élményt nyújt a látogatóknak.

¹⁹ Az úgy nevezett falusi disznótorokat általában évente egyszer a Művelődési ház udvarán tartják, de egyébként a Húskészítmények Boltjának tulajdonos családjánál. A család lakásának egy részében illetve a házhoz tartozó mellékhelyiségek környékén zajlik ez az esemény. Hasonló jellegű szituációval találkozhatunk, mint a lepénykészítésnél. Igaz, hogy a ház egy kijelölt részében zajlanak a hús feldolgozásával kapcsolatos folyamatok és megint más helyiségben az étkezések, mégis valamilyen szinten

II. „Miért te láttál már ott börzsönyt? ... Hány év kellett, hogy mi is elmenjünk oda?” – azaz a turisták terei

Dolgozatom eddigi részében a nagybörzsönyi faluközösség mentális tereit mutattam be azok használata, a hozzájuk kapcsolódó konfliktusai és a turizmus szempontjából. A továbbiakban azokat a nagybörzsönyi tereket mutatom be, melyeket a lokális közösség a turistáknak hozott létre.

A „Lek-Vár-Lak” a falu központjában helyezkedik el. Megálmodója és üzemeltetője budapesti család, akik Nagyborzsönybe kirándulva beleszerettek egy parasztházba, megvették és ideköltöztek. Ez a történet szinte tipikusnak mondható, hiszen sok városi család így költözik ide ki, úgy hogy ehhez az életformához előtte nem volt köztük.

Ma egyedülállók abban Magyarországon, hogy ők készítik a legtöbbféle ízesítésű lekvárt, ők úgy gondolják, hogy egész Európában nincs párja ennek a vállalkozásnak. Lekvárjaikat sokféle árusítják az országban, már viszonteladókkal is rendelkeznek. Először a kisvasútnál egy lakókocsiban árulták a lekvárokat, aztán pedig a falu központjában újítottak fel egy parasztházat.

A „Lek-Vár-Lak” és az „Édes Otthon Vendégasztal” épületeinek kialakításánál az volt a cél, hogy az eredeti jellegzetességeket meghagyják az épületeken és autentikus stílusban újítsák fel. Az épületekben, a falakon, az udvaron rengeteg régi használati tárgyat tettek ki, hangsúlyozva az autentikus falusi világot. A kávézó forgalmának fellendülését a szomszédban épülő hotel megnyílásától várják. A kávézót a falusi vendégasztal keretein belül, leginkább csak hétvégén üzemeltetik; láthatóan felismerték azt az igényt, hogy szükség van egy olyan helyre, ahol nagyobb társaságok is összegyűlhetnek és erre alkalmas a hely. Abban reménykednek, hogy a helyi kulturális életnek, rendezvényeknek is helyet adhatna. A település fiataljai is célközönségnek számítanak, akik eddigi szabadidős programjaik, rendezvényeik kapcsán nem igazán használták ki ezt a lehetőséget.

Egy nagybörzsönyi családot kérdeztem a Lek- Vár- Lak népszerűségéről a helyiek körében. Megerősítették azt az előfeltevésemet, hogy nem vásárolnak itt, de azt is megtudtam, hogy nem is nagyon mennek be még csak kíváncsiságból sem vagy csak

láthatóvá válik az idegenek számára az ezzel foglalkozó család életkörülményei. Valójában ez is egy mesterséges helyzet, mely kifejezetten a látogatók számára állítanak elő, és nyilván vannak előírások melynek meg kell felelnie, de azért valamit mutat abból, hogy ha a család saját magának készíti el a sertést, akkor valahogyan így teheti meg azt..

nagyon ritkán. Azonban ez nem csak a Lek- Vár- Lakban nem találkozunk helyi kíváncsiskodókkal, hanem például a Bányászgazda házában vagy más nevezetességeknél sem.

Természetesen ez nem meglepő, hiszen a helyieknek nincs idejük ilyesmire illetve „... a helyiek befőznek mind maguknak.”, de a Lek- Vár- Laktól és Édes Otthon Vendégasztal, kávézótól való távol maradásnak más oka is van. Úgy vélik, hogy a helyieknek nincs szükségük erre a helyre. „A helyinek nincs. Iszonyatos árak. Olyan drága dolgok vannak, hogy fölösleges is bemenni. ... Azt a helyi nem tudja megfizetni. A kávézó részben még nem voltunk mi sem, tehát nem igazán. Helyi nem használja ezt a helyet.” (középkorú, szakképzettséggel rendelkező, nő) „... azért egy egészséges irigység minden faluban működik. Valószínűnek tartom, hogy igaz, hogy ott vannak, nem tudom mennyi éve, de feltételezem, hogy ennek ellenére nem fogadta be őket annyira a falu, legalábbis a régiiek nem, mert a fiatalok biztos.” Tehát ők még mindig „gyűttmentnek” számítanak, és valószínűleg jelzés értéke van annak, hogy a helyiek távol tarják magukat a lekváros portától. Mindezt aláhúzza a család jól menő vállalkozása, s az, hogy ez kiemeli őket a falusi lokális társadalmának gazdasági világából. Úgy élnek itt, ahogy a „helyiek” nem, s ismeretségi körük is túlmutat a falu határain.

A kávézó ennek ellenére ténylegesen közösségi igények kiszolgálására jött létre, akár közösségi helyként funkcionálhatna. Ilyen jellegű igényeket mégsem tud kiszolgálni, mint az az interjúkból világosan kiderült. „Az a helyzet, hogy a Kávézó engem igazából nem izgat, mert egy süteményért vagy egy valamiért inkább a cukrászdába szoktunk menni, egy fagyira vagy mit tudom én.” (középkorú, szakképzettséggel rendelkező férfi) A fiatalok számára is alternatíva lehetne, de még sem az. „Ezek a fiatalok már nem ilyen helyekre akarnak menni. Ezek a fiatalok már inkább ebbe az új kocsmába, inkább oda szoktak menni... Ők elmennek Mikolára. Vácra. Kinek hol van érdekeltsége. Esztergomba.” (középkorú, szakképzettséggel rendelkező férfi)

Nagybörzsöny központjában ez a két leglátványosabb létesítmény a Panzió mellett. Az faluba kirándulók egész biztosan betérnek ide, ahogy megkérdezettek többsége állítja: „... azok bemennek a Lekvárlakba, mert hajtja őket a kíváncsiság, akkor látják ugye, hogy ott kávézó, akkor inkább ott isszák meg az üdítőjüket vagy, amit akarnak. Akolholt nem hiszem, hogy lehet.” (középkorú, középfokú végzettségű nő) Láthatjuk, hogy a turisták számára kialakított tér, a helyi lakosoknak - a falubeli roma terekhez hasonlóan – tabu terület. Nem használják, csak indokolt esetben térnek be oda. Idegennek érzik ezt a tért, annak ellenére, hogy a falu központi területén van, s az idegenség az oka

távolságtartásuknak is. Ezek a terek a turista terek a faluban, melyek ennek okán nem tartoznak a lokális közösség mentális terébe.

Kézműves termékeket árusít a Landhaus is, de hivatásos iparművész munkái, melyek nem kifejezetten lokális kötődésű tárgyak inkább a szuvenírt kereső turistáknak az igényeit szolgálja ki. A család, aki üzemelteti részben német származású: „*Ők németek, tudod? A lánynak a férje német. És lehet, hogy ettől van ez a németes dolog.*” A boltot a ház egyik szobájában rendezték be így, aki betér oda családias, bensőséges hangulatú helyiségben találja magát.

Három kocsmá van a Nagybörzsönyben. Ezek közül a Buttela nevű kocsmá, néhány évvel ezelőtt a helyiek egyik fontos, lokális helye volt. A helyiek jártak oda egy ideig, de már nem teszik, mivel a hely sajátossága nyomán a turisták felkapták: „*Hát a Butellába, azért régebben mentek, hát ott hogyan mondjam? Odajártak kártyázni, de annak már vége van. Nem tudom, hogy kik járnak.*” (középkorú, szakképzettséggel rendelkező nő) Ma már egyértelműen a turisták helyévé vált a kis kocsmá: „... *kíváncsiságból elmennek a Butellába, mert ugye az egy régi falusi, patinás, kis kocsmá*”-mondja egy helyi vendéglátó. A helyiek elmondása alapján egyrészt nem érzik már magukénak a kocsmát, más részt látják a tulajdonos stratégiáját, aki inkább szeretne minél több turistát vendégül látni és úgy érzik, hogy már nincs ott helyük. A helyiek a másik két kocsmát használják, de ez nem zárja ki azt, hogy esetleg ezekbe egyáltalán ne térne be turista. Az legújabb kocsmát, a három közül - a család elmondása alapján, akikkel az interjút készítettem – leginkább a romák látogatják, ami szemet szúrt a lakosságnak és többek között ezt sem nézik jó szemmel.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a turisták számára létrehozott terek több csoportba oszthatóak. Vannak olyan terek, amelyeket a helyiek hoztak létre ilyen például: a három kocsmá, de ezek közül kifejezetten a Butella az, amely korábban még helyiek terei közé tartozott, most viszont csak a turisták használják. A turisták számára létrehozott terek másik csoportja az, amelyet beköltözők vagy nem „öshonos” nagybörzsönyiek hoztak létre ilyen például: a Lek- Vár- Lak és a Landhaus. A helyiek nehezen fogadják el a „gyüttmenteket” és ezért ezeket a helyeket nem szívesen látogatják. A beköltözők pedig kívülállóságukat azzal erősítik, hogy autonóm egységeket alkotnak a nagybörzsönyi turizmuson belül, szinte teljesen kimaradva a helyiek által kezdeményezett összefogásokból.

Összefoglalás

Egy „kulturális elemzés lényegéhez tartozik, hogy befejezetlen. S ami ennél is rosszabb, minél mélyebbre hatol, annál kevésbé teljes.” (Geertz 1988:57)

Valószínűleg egy kutatást sosem lehet teljesen befejezni, mert amellet, hogy a kutató látásmódja változik a vizsgálódások során, minél több időt tölt el a „terepen” annál több témára bukkan, amelyek mindig új nézőpontból világítják meg vizsgált közösségeket. Egy kutatást sosem tekinthetünk teljesen lezártnak vagy teljesen késznek. Döntést hozhatunk arról, hogy befejezzük a kutatást. Nagybörzsönyi vizsgálataim utolsó fázisaként a térhasználat sajátosságait térképeztem fel.

A falu tereit különböző szempontok alapján bontottam, csoportosítottam és elemeztem. Megvizsgáltam a nagybörzsönyi a profán és a szakrális jelentőségű helyeket, figyelmet fordítottam azokra, amelyek a közösség történeti múltja szempontjából váltak fontossá. Kutatásom fontos szempontja volt az, hogy a helyiek és a turisták hogyan használják a falu tereit, mindezek hogyan térnek el egymástól és hogyan befolyásolják a másik fél térhasználati szokásait. A kutatásom során vált egyre lényegesebb szemponttá az a viszony, mely a tér, terek használatát „etnikai” szempontból osztotta fel, mely bizonyos tereket „kisajátított” vagy „elfoglalt” a falu lokális közösségében. A kutatói szerepemből adódóan viszont ennek vizsgálata bizonyos határon túl már nem volt megengedhető számomra. .

Figyelmet fordítottam a turistáknak teremtetett helyekre, s ezeknek helyi viszonyaira. A turisztikai látványosságok helyek, nevezetességek, a múzeumok és a boltok, légyeres térben vannak a faluban. Belső és külső konfliktusok váltak elemezhetővé Nagyörzsönyben. A falu történeti háttere miatt egy fajta zárkózottság alakult ki a német származású lakosságban, mely a mai helyiekben is felelhető egyfajta furcsa távolság tartásban. Mindezt a közösség belső etnikai hierarchiája is erősíti, mely egyszerre osztja a közösséget nemzetiségi téren (magyarok, cigányok és németek), s okoz ugyanitt etnikai konfliktust is (romák és nem romák).

Külső konfliktusok elsősorban a turistákkal és a helyiek viszonyában jelentkezett. A turizmus olyan helyzeteket indukált, mely „kényszer-életmódot” eredményezett a vendéglátással foglalkozó családoknál. Gazdasági megfontolások sarkallták őket erre és ez a túlélési stratégiák része volt. Az turisták térhasználatára kivont bizonyos helyeket a örzsönyiek belső, privát helyeikből, mely zavarta, megnehezítette saját tereiknek a használatát. Nagyörzsöny jövőjét továbbra is a turizmusban látja. Az elkövetkezendő

években látható lesz majd, hogy a Malomkert Étterem és Panzió és hozzá hasonló nagyobb szabású vendég-látóipari létesítmények mennyiben fogják átformálni a turizmust. Erős tendenciák figyelhetők meg arra nézve, hogy az úgynevezett wellness létesítmények, amely a Panzióból is válhat, még inkább megváltoztassák a turisztikai szokásokat. Szintén további vizsgálat tárgya lehet majd esetleg az is, hogy ez milyen következményekkel fog járni a település közösségére nézve.

Dolgozatomban igyekeztem konkrét történetekkel szemléltetni azokat a jelenségeket, amelyeket interjú alanyaim tártak fel nekem. Fontosnak tartottam bemutatni, hogy ők hogyan látják, és milyen képet alkotnak arról, ami történik velük. Nagyon hálás vagyok nekik, hogy bizalmukba fogadtak és végig segítették a kutatásaimat. Nyilván befolyásolták kutatásom irányát és próbálták látásmódomat a saját érdekeik szerint formálni. Ám úgy vélem, mindezzel csupán elemzés polifóniája erősödött, mely írásom módszertanának fontos szempontja volt.

Reménykedem abban, hogy kutatásommal, ha a közösség is úgy ítéli meg, elősegíthetem, a konfliktusok megoldását, s olyan nézőpontokat villanthatok fel, mely más szempontból is megvilágítja a falu helyzetét.

Melléklet

1. kép Nagyörzsöny: Hunyadi tér (főtér)

2. kép Lepénysütés a Mezei család udvarán

3. kép Csoportos lepényvásárlás a Mezei kemencénél

4. kép Hubertus vendégház udvara

5. kép Malomkert Étterem és Panzió

6. kép Édes Otthon Vendégasztal és Lek- Vár- Lak

7. kép Sváb bál a Malomkert Étterem és Panzióban

8. kép Betakarítási ünnep, szüreti felvonulás

9. kép Hűvös pincék - Forró Kemencék 2010

Felhasznált irodalom

1. Bakó Boglárka

2008 Kivál(asztot)tak - egy erdélyi falu normarendszerének vizsgálata egy vallási konfliktus történetén keresztül. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, BTK, Néprajztudományi Doktori Iskola, Európai Etnológia Doktori Program, Budapest: 14-20., 113-120.

2. Babbie, Earl

2001 A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. A mintavétel logikája: Nem valószínűségi kiválasztás – Hólabda módszer. Balassi kiadó, Budapest, 206-207.

3. Eliade, Mircea

1987 A szent és a profán. Európa Könyvkiadó, Budapest

4. Egyed Péter

1977 Jelszerkezetek a mindennapi életben. Korunk Évkönyv. Kolozsvár-Napoca: 131-144.

5. Fejős Zoltán

1998 „Hordák” és „alternatívok”? In: Fejős Zoltán szerk.: A turizmus, mint kulturális rendszer. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum, Budapest: 5-9.

6. Fejős Zoltán - Szijártó Zsolt (szerk.)

2003 Helyeink, tárgyait, képeink. A turizmus társadalomtudományos vizsgálata. Budapest, Néprajzi Múzeum

7. Feischmidt Mária (szerk.:)

2005 Erdély(de)konstrukciók. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum - PTE Kommunikáció és Médiatudományi Műhely, Budapest-Pécs

8. Gagy József

2005 Örökségesítő Máréfalva. Az örökség turizmusra való berendezkedés első lépéseiről. In: Feischmidt Mária szerk.: Erdély(de)konstrukciók. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum - PTE Kommunikáció és Médiatudományi Műhely, Budapest-Pécs: 85-99.

9. Geertz, Clifford

1988 Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez. In: Vári András (szerk.) Misszionáriusok a csónakban. Akadémiai Kiadó, Budapest

10. Gráfik Imre

1974 Az udvar és a ház mozgásvilága. Néprajzi Értesítő: 87-105.
1976 The Motion Pattern of the Courtyard and the House. Acta Ethnographica: 25/1-2.51-74.
1992/a Nem verbális kommunikációk a népi kultúrában. In: Jel és hagyomány. Debrecen: 5-18.

11. Guillaume, Marc

1980 La politique du patrimoine. Paris: Éditions Galilée.

12. Hall, Edward T.

1975 Rejtett dimenziók. Budapest.

13. Hoppal Mihály - Niedemiüller Péter

1983 Társadalmi értékrend és szimbolikus kommunikáció. in.: Hoppal M. -Niedemiüller P. (szerk.): Jelképek- kommunikáció- társadalmi gyakorlat . Budapest: 258—298.

14. Helységnévkönyv adattár

2010 Helységnévkönyv adattár (magyar nyelven) (XLS). KSH, 2010. január 1. (Hozzáférés: 2012. április 26.)

15. Kalocsai Csilla

1998 Örökség, turizmus és világfalu in.: Fejős Zoltán szerk.: A turizmus, mint kulturális rendszer. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum, Budapest: 197-202.

16. Kiss Gabriella

2001 Tömegturizmus és tömegkultúra in.: Kultúra és közösség 4.-5. évfolyam 9-19.

17. Kovács Éva (szerk.):

2007 Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet. Néprajzi Múzeum, PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest-Pécs

18. Key, Mary (szerk.)

1982 Nonverbal Communication Today. Berlin-New York- Amsterdam

19. Kunt Ernő

1993 Az antropológia keresése. In: Kunt Ernő – Szarvas Zsuzsa (szerk.) *A komplex kultúrakutatás dilemmái a mai Magyarországon: az antropológiai megközelítés esélyei.* Miskolci Egyetem, Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék, Miskolc: 111-133.

20. Niedermüller Péter

1985 Térformák és térhasználati szabályok a falusi kultúrában. *Kultúra és közösség. Művelődéstudományi folyóirat.* 1.: 75-84.

1993/b Empirikus kultúrakutatás avagy az antropológia esélyei Kelet-Európában In: Kunt Ernő–Szarvas Zsuzsa (szerk.) *A komplex kultúrakutatás dilemmái a mai Magyarországon: az antropológiai megközelítés esélyei.* Miskolci Egyetem, Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék, Miskolc: 27–28.

21. Malinowski, Bronislaw

2000 A Nyugat-csendes-óceáni térség argonautái. *Café Babel*, Nyár: 43-57.

22. Otto, Rudolf

1997 *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz.* Osiris Kiadó, Budapest

23. Ruesch J. - Kees W. (szerk.)

1974 Nonverbal Communication. Berkely-Los Angeles-London

24. Schleicher Vera

- 1998 Turizmus és regionalizmus. in.: Fejős Zoltán szerk.: A turizmus, mint kulturális rendszer. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum, Budapest: 203-213.

25. Szijártó Zsolt

- 2000 A turizmus, mint menedék. Képek és elképzelések a Káli-medencében. In: Szijártó Zsolt- Fejős Zoltán szerk.: Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum, Pécs-Budapest: 7-23.

26. Poyatos, Femando

- 1982 New Perspectives for an Integrative Research of Nonverbal System. in.: Key M.B. (ed.): Nonverbal Communication Today. Berlin-New York-Amsterdam: 121-138.

27. Pusztai Bertalan

- 2003 Megalkotott hagyományok és falusi turizmus - A Pusztamérgesi eset. Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Szeged: 6-21.

28. Sárkány Mihály

- 1984 Gazdaság és kultúra: a parasztság, mint kutatási dilemma. In: Hofer Tamás (szerk.): *Történeti antropológia*. Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport: 87-96.

29. Spradley, James P. - Mcurdy, David W.

- 1975 *Anthropology: the cultural perspective*. John Wiley and Sons, New York

Felhasznált irodalom továbbá

Szakolczai Zsófia

2010 *Turizmus és Örökségesítés Nagyborzsönyben*. 2010-es Tudományos Diákköri Konferencia antropológia szekciójában

2011 *Falusi turizmus, mint településfejlesztési lehetőség Nagyborzsönyben*. 2011-es Tudományos Diákköri Konferencia kulturális antropológia szekciójában

2012 „Van valami olyan itt, ami máshol nincsen” Örökség és turizmus kapcsolata Nagyborzsönyben. Szakdolgozat. Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet

Internetes hivatkozások

1. Batizi Zoltán

2009/06/26 Műemlékké nyilvánítanak majd' az egész falut. Műemlék.hu Magazin. Hozzáférés:
<http://www.muemlekem.hu/magazin/nagyborzsony%20helyi%20vedelmek%20batizi%20zoltan> [2012/04/25]

2. Börzsöny tájegység átfogó információs és turisztikai honlapja

Hozzáférés: http://www.borzsony.hu/telepulesek/nagyborzsony/latnivalok/vilaghaborus_emlekmuvek.html [2012/11/06]

3. Gráfik Imre

1995 Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3.: Proxemikai megfigyelés a népi kultúrában- A tér és jelentései, Budapest
Hozzáférés:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_03/pages/000_konyveszet.htm [2012/11/06]

4. Horváth M. Ferenc

2007 Nagyborzsöny. Száz magyar falu könyvesháza, Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség. Hozzáférés: Hozzáférés:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Nagyborzsony/pages/000_konyveszeti_adatok.htm [2012/04/25]

5. Egy zsáktelepülés túlélési stratégiái [Online]

2011. december 17. szombat. Hírtv: Ingatlan piac Hozzáférés:
<http://mno.hu/ingatlanpiac/egy-zsaktelepules-tulelesi-strategiai-1038158> [2012/04/19]

6. Kiss Kornélia

2001/1 Falusi turizmus- eltérő értelmezések, eltérő piaci lehetőségek.
Turizmus Bulletin, Hozzáférés:
http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_03/Sz19.htm [2011/11/20/20:26]

7. Nagybörzsöny hivatalos honlapja

Hozzáférés:
http://www.nagyborzsony.hu/e107_plugins/forum/forum_viewtopic.php?439 [2012/04/20]

8. Nagybörzsöny „nem hivatalos” honlapja

Hozzáférés: <http://www.nagyborzsony.info/> [2012/04/25]

9. Nagybörzsönyi Kisvasút

Hozzáférés: <http://www.kisvasut.hu/index.php?rfa=10> [2012/04/25]

10. Örökségturizmus- Világörökségek a turizmusban

Hozzáférés: <http://www.felsofokon.hu/nemzeti-parkok-es-unesco-vilagoroksegek/2012/07/20/oroksegturizmus-vilagoroksegek-a-turizmusban> [2012/04/25]

11. Lek-Vár-Lak honlapja

Hozzáférés: <http://www.lekvar-lak.hu/index.php> [2012/04/25]

12. Bárókút Lovastanya és állatsimogató honlapja

Hozzáférés: <http://lovasturizmus.com/> [2012/04/25]

13. Tegyük Együtt Nagybörzsönyért Egyesület honlapja

Hozzáférés: <http://tenekht.hu/> [2012/04/26]

Képjegyzék

1. kép Nagybörzsöny: Hunyadi tér (főtér) forrás:	
http://goreturak.hu/borzsony/nagyborzsony [2012/11/06]	36
2. kép Lepénysütés a Mezei család udvarán (saját kép 2012)	36
3. kép Csoportos lepényvásárlás a Mezei kemencénél (saját kép 2010)	36
4. kép Hubertus vendégház udvara (saját kép 2011)	37
5. kép Malomkert Étterem és Panzió forrás: http://www.nagyborzsony.hu/page.php?66	
[2012/11/06]	37
6. kép Édes Otthon Vendégasztal és Lek- Vár- Lak (saját kép 2010)	37
7. kép Sváb bál a Malomkert Étterem és Panzióban (Mezei család fényképe 2012)	38
8. kép Betakarítási ünnep, szüreti felvonulás (Mezei család fényképe 2012)	38
9. kép Hűvös pincék - Forró Kemencék	
2010 http://tenekht.hu/e107_plugins/autogallery/autogallery.php?show=4.2010%20K%E9p%20ekben%20F6.H%FBv%F6s%20Pinc%E9k%20C%20Forr%F3%20Kemenc%E9k%204.%20FZsuzsit%F3l%20129.jpg&start=40 [2012/11/06]	38